

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG

juni 2018 - jaargang 44 - nr 2

Hak-al

***Nachtvinder-
special***

Het Oortdeel

Louis van Oort

Lvanoort@planet.nl

Motten

Een Hak-al vol met motten. Dertien jaar geleden zou ik hebben gezegd: "Interessant onderwerp zeg, ik denk dat ik wellicht GAAAAAAAAAAAAAAP. " Serieus? Onze kostbare ruimte volplempen met nachtvinders? Hoe saai wil je het hebben? Tot zover mijn niet van vooroordelen gespeende, altijd subtiele mening op dat moment.

Twaalf jaar geleden dacht ik er als bij toverslag volstrekt anders over. Ben ik dan zo'n slapjanus zonder ruggengraat die meedraai-kont met eenieder die iets interessants te melden heeft? Neen! Of althans, niet in dit geval.

Mijn mening veranderde door twee zaken. Onze eigen insectenwerkgroep bracht me voor het eerst op het nachtvinderspoor. Onder leiding van Annette en Kars was die begonnen met het inventariseren van nachtvinders in de Put van Buren. De journalist in me zag meteen zijn kans schoon om er een reportage van de maken voor de lokale krant. Voor de gelegenheid was specialist Dick Groenendijk overgekomen, destijds nog werkend bij de Vlinderstichting. Hij kwam aan met iets wat sterk leek op de lijkst van een teckel. Hierin bleken de stokken te zitten waaraan een laken werd opgehangen; een ingenieus systeem. Lamp ervoor hangen, generator aan en nachtvindersen maar.

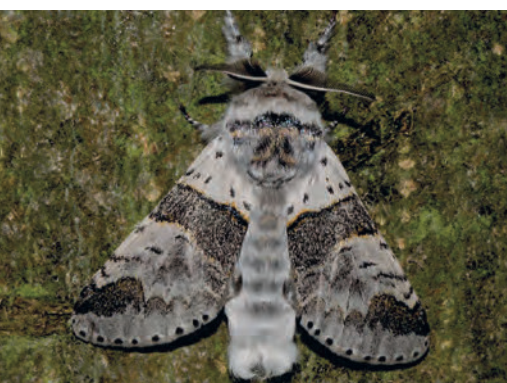
Ik vond het meteen geweldig. Van het stro-uiltje, dat als eerste op het laken plofte, tot de populierenpijlstaart rond middernacht. De hier voorkomende dagvlinders kende ik nu wel, maar dit was allemaal nieuw voor me. Bovendien zijn er veel en veel meer soorten nachtvinders dan dagvlinders. Dus naast dat ik onmiskenbaar esthetisch werd geprikkeld door de totaal onverwachte kleurenpracht van die 'motten' ontwaakte ook de soortenjager in me. Op één en dezelfde plek kon ik zomaar tien nieuwe soorten op een nacht hebben. Of twintig. Of dertig! Alles was mogelijk bij dat nachtvindersen. De NVWC had er op slag een nachtvinderfan bij.

Misschien nog wel belangrijker dan deze gedenkwaardige avond in de Put van Buren was het uitkomen in datzelfde jaar (2006) van de veldgids Nachtvinders. Bij de avond in kwestie kreeg ik dit, inmiddels, standaardwerk voor het eerst onder ogen. Dick Groenendijk bleek een van de vertalers van deze van oorsprong Engelse gids en hij liet me zien hoe goed je die weelde aan soorten met deze gids op naam kon brengen. Briljante tekeningen van de Brit Richard Lewington gaan vergezeld van bijna geheimezinnig klinkende maar o zo to the point beschrijvingen. Wat denkt u bijvoorbeeld hiervan: "Verse exemplaren van deze uil hebben een enigszins glanzende lichtbruine, soms roodachtig getinte voorvleugel. De ringvlek en de niervlek zijn groot. De lichte, soms onderbroken golflijn is aan de binnenzijde onregelmatig donkerbruin afgezet." Alsof de redacties van VT Wonen en Arts & Auto het gezellig op een zui-pen hebben gezet en daarna een nieuw magazine zijn begonnen. Maar het werkt geweldig! Kom je er met de tekeningen niet helemaal uit welke soort je hebt gevonden, dan leiden de beschrijvingen je altijd naar de juiste naam.

Mijn eerste-drukexemplaar gebruik ik nog steeds, en vaak ook. Geen vakantie laat ik hem thuis, want op iedere camping zijn 's avonds wel nachtvinders te vinden: rond de toiletgebouwen, bij een buitenlamp, noem maar op. Ik heb de nachtvlingergids inmiddels zo vaak gebruikt dat hij bijna uit elkaar valt; als het een vlinder was geweest, zou ik zeggen dat hij 'afgevlogen' is. Op het moment dat ik hem écht niet meer kan gebruiken, koop ik meteen een nieuwe, geheel herziene uitgave. Maar dit exemplaar bewaar ik voor altijd. Het heeft voor mij de deur pas goed geopend naar een nieuwe, prachtige wereld. Hopelijk kunnen wij u met deze nachtvinderspecial ook naar die deur leiden. 🦋

Foto boven: Louis met populierenpijlstaart, het stro-uiltje en de populierenpijlstaart; foto's Kars Veling

In dit nummer

2	Het Oordeel, Identificatie	28	De meriansborstel
4	Van het bestuur; Inleiding nachtvlinderspecial	30	Tijgers in de tuin
5	Vier stadia in het nachtvlinderleven	31	Nachtvlinderportretten 5
6	Vlinders indelen	32	Portretgalerij 3 Micro's
8	Nachtvlinders met lamp en laken	33	Nachtvlinders spotten overdag
10	Nachtvlinderportretten 1	34	Nachtvlinderportretten 6
11	Portretgalerij 1 Nachtvlinders op het laken	35	Nachtvlinders met de jeugd
12	Nachtvlinders op 2 juni 2017	36	Nachtvlinders op de 700-soortendag
13	Nachtvlinderportretten 2	37	Reeën spotten in de Regulieren
14	Stropen	38	Vleermuizen in het werkgebied van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg
16	Portretgalerij 2 Nachtvlinders op smeer	41	Ringslangen zoeken in de broedhopen bij de Schaapskooi
17	Nachtvlindervallen	42	De focus op ... de insecten in onze 'eigen' tuin
20	Zelf een nachtvlinderval bouwen	44	Aldi ontziet broedende kieviten
22	Nachtvlinderportretten 3	45	Met schepnetten op onderzoek in de slootjes
23	Nachtvlinders op de camping	46	700-soortendag; de natuurhappening van 2018
24	Lichtvervuiling heeft grote invloed op nachtvlinders	47	Colofon, adressen en info 700-soortendag
25	Nachtvlinderportretten 4	48	Agenda NVWC
26	De nachtvlinders van Jacobus en Johannes
Waar komt die naam vandaan?		

Van het bestuur

door Kars Veling

Wat een prachtige Hak-al ligt er weer voor ons. Het is heel bijzonder dat zo'n relatief kleine club als de NVWC keer op keer zo'n schitterend blad kan produceren. Dat dit erg gewaardeerd wordt, bleek ook weer op onze jaarvergadering die begin april werd gehouden. Vrijwel iedereen wilde dolgraag de Hak-al op papier blijven ontvangen om lekker op de bank te kunnen doorlezen. En steeds komt er vanuit onze leden ook voldoende input om de Hak-al weer te vullen: persoonlijke verhalen, achtergrondartikelen, columns, onderzoeken en foto's. Ook deze Hak-al weer, die voor het grootste deel is

gevuld door leden van de insectenwerkgroep. En input is één, maar daar dan ook uiteindelijk een mooie goed leesbare Hak-al van te maken, is het werk van de redactie. We zijn blij dat deze weer voltallig is en met erg veel enthousiasme aan de slag is. Onderschat het werk niet dat ze eraan hebben, want viermaal per jaar zo'n tot de nok gevulde, prachtig vormgegeven Hak-al produceren is een forse klus die heel wat avonduren kost. Maar gelukkig doen ze het graag, net als de bezorgers van de Hak-al, onze zoogdier-, vogel-, kamp-, nestkasten-, klus-, jeugd-, knot- en insectenwerkgroepsleden. Allemaal samen maken we NVWC. 🐛

*Eikentak;
foto Kars Veling*

Inleiding Nachtvinderspecial

door Karin Verspui

**Redactie inhoud
Nachtvinderspecial:
Margreet de Nie
Kars Veling
Karin Verspui**

Insecten zijn de laatste tijd geregeld in het nieuws geweest. Een langdurig onderzoek naar de insecten in Duitsland liet zien dat er sprake is van een enorme achteruitgang (75%) van de biomassa vliegende insecten (Hallmann et al. 2017). In Nederland lijkt de situatie vergelijkbaar. Dit heeft consequenties voor de natuur, bijvoorbeeld voor de insectenetende vogels en zoogdieren. Maar er is ook een gevolg voor ons voedsel omdat de insecten, die bestuivers van onze landbouwgewassen zijn, in het gedrang kunnen komen. Met het project 'Nederland Zoemt' komt er actie voor een deel van deze bestuivers, de wilde bijen in Nederland, waarvan de helft van alle soorten is bedreigd. Er zijn nog veel aspecten van de insecten en hun achteruitgang onbekend. Het blijft van belang insecten onder de aandacht te brengen en kennis over deze dieren te verzamelen.

Een van de groepen vliegende insecten, de nachtvinders, belichten we hier. We laten de diversiteit zien met portretten die zijn geschreven door leden van de insectenwerkgroep over die ene nachtvindersoort die zij het meest bijzonder vinden. We bespreken de manieren waarop we nachtvinders kunnen waarnemen en de tellingen die de afgelopen jaren zijn uitgevoerd in het werkgebied van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg. Zo belanden we bij nachtvindervallen in tuinen en bij verlichte lakens in natuurgebieden zoals de Regulieren en het Tichelterrein. Daarnaast staan er stukjes in over diverse andere aspecten bijvoorbeeld het effect van licht op nachtvinders, de verschillende families en uitleg van nachtvindernamen. We hopen ons enthousiasme over deze prachtige groep, de nachtvinders, op u over te brengen. 🐛

Nachtvlinders

Vier stadia in het nachtvlinderleven

door Kars Veling

Hier als voorbeeld voor de levenscyclus van nachtvlinders, de rietvink

Eitjes (foto Marianne Vos-Jaspers)

In juli en augustus worden de eitjes afgezet op riet en andere harde grassen, waarop de rupsen gespecialiseerd zijn. We noemen dit waardplanten.

Rups (foto Edo Goverse)

Na een aantal weken komen de rupsen uit het ei, beginnen te eten van de waardplant. Ze groeien zo snel dat ze regelmatig uit hun vel barsten. Eronder zit een jonge huid die weer flink mee kan rekken. Zo groeien ze 'schoksgewijs'. De rupsen van de rietvink gaan als jonge rups de winter in. Na de winter eten en groeien ze verder.

Cocon (foto Edo Goverse)

In mei en juni verpoppen de rupsen zich in een crèmekleurige, spoelvormige papierachtige cocon, meestal tegen een grasstengel maar soms ook onder een stuk hout.

Vlinder (foto Kars Veling)

Vanaf half juni tot begin augustus komen de vlinders uit de pop. Ze vliegen in één generatie. Ze zijn 's avonds en 's nachts actief en komen op licht; de mannetjes vaker dan de vrouwtjes. Hier een rietvink op het vest van Gijsje. 🐛

Vlinders indelen

door Karin Verspui

Van boven naar onder:
Dagvlinder – bruin zandoogje;
Micro – brandnetelmot; foto's Kars Veling
Rode lijst:
Witband-silene-uil, een bedreigde soort;
foto Karin Verspui

In de natuur kun je allerlei vlinders rond zien vliegen. In Nederland komen er al ongeveer 2.300 soorten voor. Deze soorten kun je op allerlei manieren indelen.

Vlindersoorten worden ondergebracht bij de orde vlinders met de wetenschappelijke naam Lepidoptera. Je bent een vlinder als je als insect twee paar vleugels hebt die zijn bedekt met schubben. Ook ben je tijdens je leven een ei, een rups, een pop en uiteindelijk een vlinder. Binnen de vlinders worden de soorten verder ingedeeld in superfamilies waarvan er 28 in Nederland voorkomen (Nederlands soortenregister). De bekendste superfamilie is die van de dagvlinders (Papilionoidea). Dagvlinders zijn overdag te zien en te onderscheiden van de rest van de vlinders door de vorm van de antennen die draadvormig zijn met een verdikking op het eind en door de manier waarop de vleugels in rust boven het lichaam plat tegen elkaar worden gevouwen. Alle andere superfamilies omvatten alleen nachtvlindersoorten. Bij een nachtvlinder zijn de antennen draadvormig of geveerd en de voor- en achtervleugels zitten met een haakje aan elkaar.

Micro's en macro's

Het onderscheid tussen de micro's en de macro's binnen de nachtvlinders is niet zo zeer wetenschappelijk als wel praktisch. De meeste soorten in de families van de micro's zijn zeer klein en geven problemen bij het op naam brengen. Er zijn ook grotere soorten micro's die meestal makkelijker op naam te brengen zijn, zoals de buxusmot. Informatie over nachtvlindersoorten is te vinden in de 'veldgids nachtvlinders' van Waring en Lewington en op websites zoals <https://www.vlinderstichting.nl/vlinders/overzicht-vlinders/> en <http://www.microvlinders.nl/index.php>. De app Obsidentify geeft aan de hand van een foto vaak goede aanwijzingen welke soort nachtvlinder je ziet.

Macro nachtvlinderfamilies

De macro nachtvlinders in Nederland, zo'n 841 soorten, zijn in te delen in zeventien families. In de omgeving van Culemborg komen vertegenwoordigers van de meeste macro nachtvlinderfamilies voor.

Indeling op voorkomen

Indelen van nachtvlinders kan ook op een andere manier, bijvoorbeeld op het voorkomen in Nederland. De vlinderfauna in een gebied blijft niet altijd hetzelfde. Er zijn vlindersoorten die al langere tijd populaties in Nederland hebben en door de tijd heen een stabiel voorkomen kennen, zoals de nachtpauwoog. Er zijn ook soorten die alleen bekend zijn van een enkele waarneming en slechts incidenteel in Nederland voorkomen. Dit geldt voor de ogentroostdwergspanner, die maar één keer is waargenomen in Limburg in 1897.

Sommige soorten zijn verdwenen zoals het wilgenweeskind. Maar er zijn ook nieuwkomers die pas recent bij de Nederlandse fauna horen, zoals de buxusmot of de kadeni-stofuil. De trekvlinders hebben populaties, meestal in Zuid-Europa, en vliegen jaarlijks noordwaarts en worden dan in Nederland waargenomen. Denk maar aan de gamma-uil die in grote aantallen binnenkomen en ook de ni-uil is zo'n trekvlinder.

Indeling op rode-lijst status

Het is ook interessant en belangrijk de nachtvlinders te kunnen indelen op hun rode-lijst status en zo te kunnen inschatten voor welke soorten bescherming van cruciaal belang is. We baseren ons op de voorlopige lijst die in het boek 'Nachtvlinders belicht' staat. De niet bedreigde soorten zijn vaak de meer algemene soorten. De wilgenwespvlinder is een voorbeeld van zo'n niet bedreigde nachtvlindersoort. De hageheld heeft de status gevoelig en de nachtpauwoog de status kwetsbaar. De witband-silene-uil wordt beschouwd als bedreigd. In de omgeving van Culemborg komen naast niet bedreigde nachtvlindersoorten ook soorten met de vier andere statussen voor.

Vlinders zijn nog op andere manieren in te delen, bijvoorbeeld op zeldzaamheid, op voedselplanten voor de rups of op type leefgebied. De groep nachtvlinders laat een grote diversiteit zien en dat maakt de groep aantrekkelijk om mee bezig te zijn. 🦋

Van linksboven met de klok mee:

Bloeddrupjes – sint-jansvlinder; foto Karin Verspui

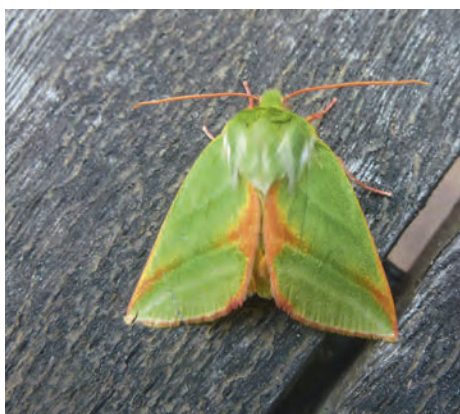
Wortelboorders – gemarmerde wortelboorder; foto Kars Veling

Pijlstaarten – groot avondrood; foto Kars Veling

Visstaartjes – zilveren groenuil; foto Karin Verspui

Spanners – gerande spanner; foto Kars Veling

Eenstaartjes – bruine eenstaart; foto Kars Veling

Familienaam	Soort behorend bij de familie	Rond Culemborg, zo niet waar wel
Wortelboorders	Gemarmerde wortelboorder	Ja
Houtboorders	Gestippelde houtvlinder	Ja
Bloeddrupjes	Sint-jansvlinder*	Ja
Venstervlekjes	Bosrankvlinder	Nee, Zuid-Limburg
Slakrupsen	Slakrups	Ja
Wespvinders	Wilgenwespvinder*	Ja
Spinners	Hageheld*	Ja
Herfstspinners	Herfstspinner	Nee, Veluwe
Nachtpauwogen	Nachtpauwoog*	Nee, zandgronden
Berkenspinners	Gevlamde vlinder	Nee, bos op zandgronden
Eenstaartjes	Bruine eenstaart	Ja
Spanners	Lieveling*	Ja
Pijlstaarten	Groot avondrood	Ja
Tandvlinders	Wapendrager*	Ja
Spinneruilen	Rood weeskind*	Ja
Visstaartjes	Zilveren groenuil	Ja
Uilen	Koperuil*	Ja

* nachtvlinderportret of hoofdstuk in deze Hak-al

Nachtvlinderen met lamp en laken

door Kars Veling

Van oudsher is dit dé manier om nachtvinders te zien te krijgen.

Een felle lamp, die vooral flink wat UV-straling heeft en daarachter gespannen een wit laken.

Een prima manier om nachtvinders te lokken.

Als ze eenmaal op het laken zitten, is het licht en dus voor hun gevoel 'dag' en dan blijven ze vaak doodstil zitten, zoals ze ook doen als het echt overdag en licht is. Dit is een voordeel voor de nachtvinderonderzoeker omdat hij of zij dan de soort op naam kan brengen en bij twijfel een foto kan maken. Hoewel dus niet goed voor ze, het is toch een manier om erachter te komen welke nachtvinders ergens voorkomen en ook om te kijken hoe het met ze gaat. Als je dat weet, kun je ook zorgen dat er in inrichting en beheer rekening met ze wordt gehouden.

Het onderzoek

De insectenwerkgroep heeft vanaf 2007 een eigen lichtinstallatie. Die bestaat uit een frame van tentstokken waarop het laken kan worden bevestigd en een lamphouder met een 250 Watt menglichtlamp. Omdat we graag in natuurgebieden willen lichten, hebben we ook een generator, die voor de nodige stroom zorgt. Van 2007 tot en met 2010 stonden we in totaal 22 keer in het Tichelsterrein bij Buren, van 2010 tot en met 2013 28 maal in de boomgaard bij de watertoren in Lanxmeer en de laatste jaren vanaf 2014 tot en met 2017 25 maal op de Platteweg in de Regulieren. De tellingen zijn allemaal vanaf april tot en met oktober gedaan.

De top 10

De absolute nummer 1 in al die tellingen in de drie gebieden is het stro-uiltje. Zowel wat betreft het aantal avonden als het aantal vlinders, is het de meest waargenomen soort. De kleine beer is in aantal de nummer 2, maar die staat niet eens in de top 10 wat be-

treft het aantal keren. Deze is dus helemaal niet zo vaak aanwezig, maar als hij er is, komt hij gewoon met flink veel bij elkaar voor. Dit geldt ook voor zwarte-c-uil, vierkantvlekuil en witte tijger.

Als we de drie gebieden vergelijken, zien we wel aanzienlijke verschillen, bijvoorbeeld in de top 10 van de waargenomen aantallen. De nummer 2 op die lijst, de kleine beer is in totaal 88 keer gezien. Maar daarvan waren er 75 in de Regulieren en in Lanxmeer en het Tichelsterrein maar 8 en 5. De gerande spanner daarentegen was met 61 exemplaren in het Tichelsterrein hofleverancier van de 81 exemplaren die in de drie gebieden samen zijn gezien. Er zijn natuurlijk grote overeenkomsten tussen de drie gebieden, maar er zijn ook unieke soorten, soorten die maar in een van de drie gebieden zijn aangetroffen.

Tichelsterrein

Het Tichelsterrein is een bijzonder gebied voor allerlei soortgroepen. Er komen bijvoorbeeld voor een terrein in de Betuwe opmerkelijk veel orchideeën voor en ook voor paddenstoelen is het een toplocatie. Ook wat betreft de nachtvinders waren er leuke soorten. Zo vonden we soorten die in Nederland vooral in de duinen en de hogere zandgronden voorkomen. Voorbeelden zijn de drielijsnuil en de ratelaarspanner.

Boomgaard Lanxmeer

Een grappige soort die juist in boomgaarden voorkomt, is de donkergroene korstmosuil. Zoals de naam al zegt, is deze gebon-

De top tien van alle drie locaties samen, in aantal tellingen en in aantal exemplaren

Rang	Aantal tellingen	Rang	Aantal exemplaren
1	Stro-uiltje	1	Stro-uiltje
2	Bruine grijsbandspanner	2	Kleine beer
3	Haarbos	3	Gerande spanner
4	Huismoeder	4	Huismoeder
5	Hagendoornvlinder	5	Haarbos
6	Gerande spanner	6	Zwarte-c-uil
7	Bruine snuituil	7	Vierkantvlekuil
8	Vierbandspanner	8	Witte tijger
9	Agaatvlinder	9	Hagendoornvlinder
10	Koperuil	10	Bruine grijsbandspanner

den aan korstmossen en deze groeien vrij veel op stammen van oude fruitbomen, zoals ook in de boomgaard in Lanxmeer. Een andere vlinder die we alleen daar hadden, was de plakker. Over deze soort vindt u elders in dit nummer een portret. De rupsen leven op kardinaalsmuts en deze staat vast en zeker ergens in de wijk Lanxmeer.

Regulieren

De Regulieren is een nat en bosrijk gebied. Twee soorten die we alleen daar zijn tegengekomen, zijn daaraan gebonden. De bruine eenstaart is typisch voor vochtige gebieden en broekbossen. De zilverhaak, die niet veel in de Betuwe voorkomt, heeft als leefgebied heide en moerassen. Heide vindt hij niet in de Regulieren, maar moerassige stukken natuurlijk wel.

Ook de komende jaren zullen we iedere maand laken en lamp opstellen ergens in een natuurgebied in ons werkgebied. In de komende jaren is dat in de tuin bij ons clubhuis de Steenuil aan de Steenovenslaan. Hou de Tsjiepl in de gaten, want u bent van harte uitgenodigd om mee te komen genieten. Het is altijd spannend wat er op het laken komt, en het is altijd de moeite waard. 🦋

*Foto van links naar rechts en van boven naar onder:
De felle lamp voor het laken
Nachtvlindernacht 2017
Laken met nachtvlinders
Nachtvinderopstelling
Nachtvlinders puzzelen bij het laken.*

Nachtvlinderportretten 1

Hageheld en wilgenwespvler

De hageheld, puur voor de voortplanting
door Rosina Verweij

De nachtvinder die op mij veel indruk heeft gemaakt, is het vrouwtje van de hageheld (*Lasiocampa quercus*). Zij is een stuk groter en zwaarder dan het mannetje. Waar het mannetje vooral op zonnige dagen overdag rondvliegt, zoekend naar een vrouwtje, vliegt zij vroeg in de avondschemering en komt zij op licht af. Zo ook in juli 2017 op het laken in de Regulieren. Daar bood ze met haar grootte zelfs 'bescherming' aan een kameeltje. Bij het opruimen van het laken heb ik haar op m'n vingers gehad om haar in de bosjes te zetten. Het was echt een heel gewicht en ze ziet er zeer aaibaar en zacht uit.

Het vrouwtje is lichter van kleur dan het mannetje, dat donkerbruin is. Daarnaast is het mannetje van het vrouwtje te onderscheiden door zijn breed geveerde antennen, waarmee hij een onbevrucht vrouwtje over een afstand van honderden meters tot een kilometer kan detecteren.

Wat mij zo verbaasde, is dat de soorten van de familie van de spinners, waar de hageheld toe behoort, geen functionele roltong hebben, dus ze kunnen niet eten. Je zult ze dan ook nooit op smeer aantreffen. Ze zijn er puur voor de voortplanting. Het vrouwtje van de hageheld strooit de eieren over de grond en in de vegetatie. De rupsen van de hageheld vreten zich vol aan diverse struiken, waaronder wilg, braam, brem en sleedoorn. In tegenstelling tot wat de wetenschappelijke naam van de hageheld 'quercus' doet vermoeden, zit de soort nauwelijks op eik. De vlinder vliegt van half juni tot half augustus in één generatie. In die periode is het een indrukwekkende verschijning.

Wilgenwespvlinder – *Synanthedon formicaeformis*
door Hans Kunstman

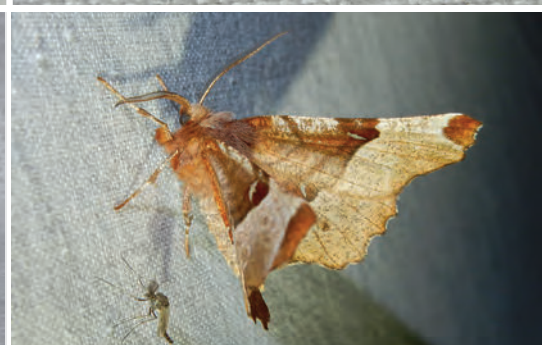
Toen ik deze soort voor het eerst zag op 3 augustus 2013 langs de Platteweg in de Regulieren, dacht ik dat ik met een bijzondere wesp te maken had. Aan de hand van een foto, kwam ik er thuis achter dat het een nachtvinder betrof, een vertegenwoordiger van de wespvlinders (*Sesiidae*).

Klein met een spanwijdte van 2 cm, maar fijn getekend, waarbij de combinatie van de rode band op het achterlijf en het rode veld in het voorvleugeluiteinde kenmerkend is.

De wilgenwespvlinder (*Synanthedon formicaeformis*) is de algemeenste van de wespvlinders in ons NVWC-werkgebied, maar niet echt gemakkelijk te vinden. De vliegtijd is van mei tot augustus. Rupsen zul je niet snel tegenkomen. Zij leven in takken en stammen van wilgen en verraden hun aanwezigheid soms door gaatjes met houtpoeder, soms door galachtige uitwassen. Als half volgroeide rups overwinteren ze.

De kans om de soort in het werkgebied van de NVWC tegen te komen is het grootst in de buurt van water en wilgen. Bij de Waai, in de Steenwaard, de Bosscherwaarden en de Regulieren kwam ik hem tegen, maar bijvoorbeeld de Zump is ook een geschikte plek. 's Ochtends bladeren en bloemen in de zon afspeuren, vergroot de kans op succes. 🐛

Portretgalerij 1 nachtvlinders op het laken

16 foto's van nachtvlindersoorten op het laken door Kars Veling

Bonte bessenvlinder - brandvlerkvlinder - essengouduil
gele agaatvlinder - gele kustspanner - getekende gamma-uil
goudvenstertje - hagedoornvlinder - halve-maanvlinder
hennepnetelspanner - puntige zoomspanner - schimmelspanner
snuitvlinder - wilgengouduil - zilverstreep
zomervlinder.

Nachtvlinders in de Regulieren

datum: 2 juni 2017; 22:00-00:30 uur; 23°C; licht bewolkt
door Nellie de Geus

*Het laken met nachtvlinderaars
en de 'bijzondere' witte hermelijnvlinder;
foto's Kars Veling*

Om tien uur 's avonds kom ik aan in de Regulieren te Culemborg om mij te laten verwonderen en verbazen, onder leiding van Kars Veling, over het leven van de nachtvlinder. De voorbereidingen vergen enige precisie: het witte laken moet strak gespannen zijn, de juiste lamp (UV-lamp) moet worden opgehangen en aangesloten worden op een aggregaat. Vangpotjes en nachtvlinderboeken worden neergelegd. Bomen worden ingesmeerd met een eigen nachtvlindervangrecept van Kars, waarvan het hoofdbestanddeel appelstroop is.

Veel vragen stellen wij, vier dames van de IVN-natuurguidsen-opleiding West-Betuwe. Wij zijn de enige deelnemers deze avond, dus kan Kars ons volledig op de hoogte brengen van de wereld van het nachtvlinderen.

De lamp die ingezet wordt, is zoals gezegd een UV-lamp waarmee de nachtvlinders niet gelokt worden maar in verwarring worden gebracht. Er zijn echter ook nachtvlinders die niet op licht afkomen, maar op geur en voor deze groep is dan ook het appelstroopmengsel op de bomen aangebracht.

Op deze late lenteavond vangen we één

vlinder met het appelstroopmengsel en heel veel vlinders op het laken. Nooit geweten dat er 's nachts zoveel vlinderleven is. Met de kennis van Kars kunnen veel vlinders direct benoemd worden, andere gaan in een vangpotje en worden (soms met behulp van het nachtvlinderboek) alsnog op naam gebracht en weer andere worden op de foto gezet, zodat Kars deze thuis kan determineren. Voor we het weten, zitten de vangpotjes vol en het blijkt dan ook een superavond te zijn om te nachtvlinderen. De nachtvlinders die wij deze avond hebben mogen bewonderen, zijn onder meer waterleliemotje, moerasduiveltje, stro-uiltje, slawortelboorder, oranjegeel halmuiltje, gerande spanner, grijze stipspanner, geoogde bandspanner, kleine groenbandspanner, witte tijger, orvlinder, hagedoornvlinder, appeltak, koperuil, en goudvenstertje. En als klap op de vuurpijl de witte hermelijnvlinder, die een zeldzame soort is.

Om kwart over twaalf besluiten we om met z'n allen weer op te gaan ruimen. Met dezelfde precisie waarmee alles opgezet is, breken we het ook weer af. Het is onze taak de nachtvlinders weer veilig en ongeschonden de nacht in te laten gaan. Super om zo'n avond te mogen meemaken. 🦋

Nachtvlinderportretten 2

Plakker en lieveling

Plakker (foto Kars Veling)
door Annette van Berkel

De plakker (*Lymantria dispar*) is een erg boeiende nachtvlinder: de vlindervrouwtjes plakken terwijl de mannen snuffelen. De jonge rupsjes vliegen en de uitgegroeide rupsen zijn harige monsters en hebben prachtige wratten.

De plakkerman is een vrij saaie bruine vlinder maar heeft een stel opvallend grote voelsprietten. De voelsprietten zijn de neus van de vlinder en deze gebruikt hij om vrouwtjes op te sporen. De wit-zwarte vrouwtjes die uit de pop komen, hoeven alleen hun lekkere geurstoffjes te laten waaien. De heren weten ze dan te vinden en er wordt direct gepaard. Na de paring legt het vrouwtje meestal ter plekke haar eitjes. Die worden vervolgens beplakt met de bruine irriterende schubjes van haar achterlijf. Zo krijgen de eieren een mooie schutkleur. Door de irriterende werking is het niet aantrekkelijk om dat eierbergje uit elkaar te pluizen. Heel nuttig als je als ei overwintert!

In het voorjaar kruipen de rupsen uit de eitjes. Ze hebben lange haren. Hierdoor worden ze makkelijk door de wind meegenomen en waaien zo naar een geschikte waardplant. Waardplanten zijn allerlei bomen, dus je met de wind verplaatsen is een goede manier om een geschikte boom te vinden. De rupsen blijven hun hele leven erg harig. Dit is hun afweer tegen vijanden zoals vogels, maar ook tegen insecten die rupsen eten. Dat is tenminste de bedoeling. Sommige koolmezen worden erg goed in het uittrekken van de harige huid van de rups.

Wie is jouw lieveling?
door Netty Bonouvrie

Geef je de voorkeur aan een zoogdier, dan is er keuze uit een geekhoorn, een dromedaris, een kameeltje, of steviger werk als een bruine beer, een tijger of zelfs een draak. Als de vrijheid van vliegende dieren je aanspreekt, ga je misschien wel voor de noordse berguil, de Turkse uil, een kroonvogeltje of een papegaaitje. Plantenliefhebbers kunnen hun hart ophalen aan appel- en perentakjes, of een subtiel klaver- of rozenblaadje. En degenen die zich graag onder de mensen begeven, zoeken wellicht het gezelschap van een reiziger, een kosmopoliet, of trekken zich het lot aan van een dienaar of weeskind. De meer spiritueel geïnteresseerden kunnen in retraite bij grijze en oostelijke monniken. Welke romantische ziel heeft ze bedacht, die intrigerende Nederlandse namen voor nachtvinders?

En als ze het mij vragen? Hoewel ik er al vier thuis heb, is mijn nachtvlinderlieveling de lieveling (*Timandra comae*), de eerste nachtvlinder, aangetroffen bij een badkamerraam, die ik in de korte tijd dat ik me in deze groep verdiep, geheel zelfstandig op naam kon brengen. Niet zo moeilijk, want hij is duidelijk herkenbaar aan de rozerode/bruinrode streep die over zijn vleugels loopt. De lieveling is een zeer algemeen voorkomende spanner die van vochtige, kruidenrijke plaatsen houdt, waaronder slootranden en tuinen. Hij vliegt tussen eind mei en eind augustus, meestal in twee generaties. 🦋

Stropen!

door Kars Veling

Sommige nachtvlinders zijn prima te lokken met zoetheid. Door een heerlijke zoete stroop op bomen te smeren, kun je ze goed te zien krijgen. Smeren kan het hele jaar door, maar als er in het voorjaar in mei volop bloemen bloeien, werkt het toch wat minder. In het vroege voorjaar, de nazomer en ook midden in de winter is het een prima methode. Wij van de insectenwerkgroep smeren regelmatig in de Regulieren, de Plantage en in de Zump.

In de winterperiode kun je in ieder geval drie soorten uilen verwachten als je gaat stropen. Sterker nog: ze verschijnen pas als er nachtvorst geweest is en het dus echt even wat kouder wordt. Zwartvlekwinteruil, bosbesuil en wachtervlinder zijn de hele winter actief, als de nachten maar niet al te koud zijn, dus ook in december en januari kun je vlinders te zien krijgen.

In het voorjaar, vanaf maart, zijn er zo'n tien soorten voorjaarsuilen te verwachten. Je hoeft er niet ver voor weg want ze zitten zelfs bij u in de tuin, maar ook in de Zump en in de Plantage. Je moet ze alleen even lokken om ze te zien te krijgen. Voordeel is dat het al vroeg donker wordt en je dus niet tot diep in de nacht bezig bent. Er zijn soorten die alleen in het voorjaar te zien zijn zoals de nuntvlinder en de dubbelstipvoorjaarsuil, maar ook 'winteractieve' uilen, zoals de wachtervlinder en bosbesuil zijn er dan nog.

Nachtbraken

Van mei tot half juli is het meestal wat rustiger op het smeer. Dan is het ook pas erg laat donker en moet je dus echt gaan nachtbraken om vlinders te zien te krijgen. Er zijn ook 's zomers best wel wat nachtvlinders te lokken, maar vanaf augustus wordt het weer echt leuk. Dan komen de piramidevlinders en huismoeders soms massaal op de smeer. Dit zijn heel grote uilen en je kunt zomaar een plek smeer op een boom hebben waar er tien of meer bij elkaar zitten. Ook het aantal soorten is in de nazomer het grootst. Op topsmeeraavonden hebben we hier in de buurt dan wel meer dan 25 soorten op de stroop.

Zwart weeskind

Onder de vlinders die je kunt lokken met smeer zitten ook een aantal heel fraaie. Een van de grootste en opvallendste is het rood weeskind. Deze is bij Culemborg niet zeldzaam en wordt elk jaar wel gevonden op het smeer, zowel in de Zump als in de Regulieren en de Plantage. Tweemaal hebben we in de Regulieren ook het zwart weeskind gelokt. Andere fraaie vlinders zijn de vuursteenvlinder, de braamvlinder, de meldevlinder en de meidoornuil.

Hieronder wordt een smeerrecept gegeven waar ikzelf altijd gebruik van maak, maar het kan ook veel simpeler. Een halve kilo suiker oplossen in een fles (goedkope) rode wijn en klaar is Kees. Deze vloeistof kun je bijvoorbeeld op bomen aanbrengen door een plantenspuit te gebruiken. Als de suiker maar goed is opgelost, kun je zo snel en schoon de bomen besproeien. Het is niet nodig heel grote plekken te maken. De geur, ook van plekjes van 10x20 cm, zal zich verspreiden en de nachtvlinders lokken. Hetzelfde geldt voor de stroop die je met een flinke verfkwaast aanbrengt.

1. Ingrediënten vlinderstroop
2. Gistende vlinderstroop
3. Vlinderstroop aanbrengen

Recept voor nachtvlinderstroop:

De belangrijkste ingrediënten zijn stroop of appelstroop, suiker en appelmoes of geprakte overrijpe bananen. Daarnaast worden allerlei alcoholische versnaperingen verwerkt, maar dat is een persoonlijke keuze.

1. Doe de (appel)stroop in een forse pan. In dit voorbeeld worden 5 potjes gebruikt omdat er een voorraad voor een aantal keren smeren wordt gemaakt.
2. Voeg 1 kg suiker en een pot appelmoes toe en verwarm dit tot de suiker goed is opgelost, het hoeft niet per se te koken.
3. Laat het mengsel afkoelen tot handtemperatuur en drink in de tussentijd twee trappistbiertjes die je voorzichtig in een glas schenkt, zodat alle droesem onderin de fles achterblijft (denk erom: bij 1 potje appelstroop is ook 1 bodem droesem voldoende). Als het mengsel is afgekoeld, kun je de droesem aan de stroop toevoegen.
4. Laat het mengsel een of meer dagen staan en je zult zien dat de stroopmassa goed gaat gisten (er ontstaan allemaal belletjes op de stroop).
5. Verdeel de massa over kleinere potjes die je goed af kunt sluiten. Als de massa dik is, kun je het even voorzichtig verwarmen voordat je het in de potjes schenkt.

Vlak voor gebruik kun je nog een klein scheutje alcohol toevoegen (bijvoorbeeld rum of ouzo) en eventueel wat water om de goede dikte te krijgen. Het mag niet te dun zijn, dan druipet het allemaal van de boom, maar wel 'smeerbaar'. Op een warme avond (en dat is in de winter boven de 5 graden Celsius), ga je in de schemering met een potje en kwast op pad en smeert plekken van ongeveer 5x10 centimeter op bomen of andere harde oppervlakten. Na een uur ga je de plekken af en beschijnt ze voorzichtig met een zaklantaarn in de hoop dat er nachtvlinders op zitten. 🦋

4. Smeer controleren

5. Bruine hersfstuilen op smeer

6. Veel vlinders op smeer

Portretgalerij 2 nachtvlinders op smeer

17 foto's van nachtvlinders op smeer door Kars Veling

Agaatvlinder - bosbesuil - dubbelstipvoorjaarsuil
 gelobd halmuultje - goudvenstertje - kweekgrasuil
 lieveling - meidoornuil - meldevlinder
 nunvlinder - peppel-orvlinder - piramidevlinder
 roesje - rood weeskind - vuursteenvlinder
 wachtervlinder - witte-l-uil. 🐛

Nachtvlindervallen

door Karin Verspui en Margreet de Nie

Voor een ochtendmens is nachtvlinderen met lamp en laken een zware opgave: hij of zij is al lang vóór het licht uitgaat aan slapen toe.

Nachtvlinderen met de nachtvlinderval is dan een veel betere optie.

Het licht wordt bij zonsondergang aangezet en gaat bij zonsopgang weer uit.

De vlinders worden gevangen terwijl je slaapt en je kunt ze bij daglicht op naam brengen.

De nachtvlinderval aan de Landzichtweg; foto Kars Veling.

Soms zijn er zeldzame bezoekers in de val zoals deze dennenuil een zandgrondenbeestje; foto Margreet de Nie.

De nachtvlinderval is een vierkante bak van zo'n 40 cm lang bij 40 cm breed. De zijanten zijn ongeveer 35 cm hoog. In de bodem van de val zit een met gaas afgedekte spleet waardoor eventueel regenwater weg kan lopen. Links en rechts van deze spleet plaats je een aantal eierdozen, waarin de gevangen vlinders weg kunnen kruipen. Twee platen van plexiglas, in schuine profielen geschoven, sluiten de val af op een smalle spleet van zo'n 2,5 cm na. Deze spleet zit recht boven de waterafvoerspleet, zodat de val bij regen droog blijft. Op een daaraan evenwijdige dwarslat, midden over de bak, kan de lamp bevestigd worden. De lamp, ten slotte, wordt door een horizontaal 'afdakje' van plexiglas tegen de regen beschermd.

Net als bij het nachtvlinderen met lamp en laken worden nachtvlinders door het licht in verwarring gebracht. Ze fladderen om de lamp heen en komen al gauw via de gladde plexiglas platen in de spleet van de val terecht en zoeken een goed heenkomen op, of meestal onder, een van de eierdozen.

Bij zonsopgang sluit je de spleet af, doet het licht uit en vangt eerst eventuele vlinders die in de buurt van de val een plekje gevonden hebben, bijvoorbeeld tegen een muur of een boom. Vervolgens zet je de val op tafel, onder een klamboe. Daaronder kun je de val openen en de vlinders stuk voor stuk in een potje doen om ze op naam te brengen. Opvliegende vlinders kunnen niet weg, je hebt alle gelegenheid om ze ook in een potje te vangen. Je fotografeert lastig te determineren soorten voordat ze voorzichtig weer loslaat. Want, dat moet duidelijk zijn, alle vlinders worden weer teruggezet in dezelfde omgeving als waar ze gevangen zijn.

Nachtvlinders in de nachtvlindervallen

Op vier locaties in het werkgebied van de NVWC wordt regelmatig een nachtvlinderval gezet: in tuinen aan de Akkerwinde, de Merelweg en de Landzichtweg in Culemborg en aan de Lingedijk in Tricht (figuur 1). Op elke locatie zijn er al enkele jaren minstens zes nachten per jaar met deze methode nachtvlinders gevangen. We hebben inmiddels veel gegevens over macro nachtvlinders verzameld, waarover we hier verslag doen. We vangen ook wel micronachtvlinders, maar dat zijn er maar weinig, daar kunnen we nog niet veel over zeggen.

Alle vallen

In de periode van 2011 tot 2017 zijn in alle vallen samen 7.412 nachtvlinders gevangen en op naam gebracht. Deze nachtvlinders behoren tot 234 verschillende soorten. De meest gevangen soort is de huismoeder (775 individuen). Verder behoren tot de top 5 de

Figuur 1 De vier locaties in Culemborg en omgeving waar nachtvlindervallen zijn gezet (Peter van Horssen).

zwarte-c-uil, de gewone worteluil, de haarbos en de puta-uil. Over de hele periode zijn er van zeventien nachtvlindersoorten meer dan honderd individuen gevangen en van 56 soorten maar één individu.

Van de 1.044 gevangen nachtvlinders in 2017 is ook een top 5 te maken. Deze top 5 heeft overeenkomsten met het landelijke lijstje van het Meetnet nachtvlinders (Vlinders en Libellen geteld, Jaarverslag 2017). In beide lijstjes staat de huismoeder bovenaan, de zwarte c-uil op plek 2 en de haarbos op 3. Plek 4 en 5 op de lijst zijn verschillend. We hebben in de omgeving van Culemborg hier de zuidelijke en de gewone stofuil staan en in Nederland zijn het de tweestreepvoorjaarsuil en de gewone worteluil.

Nachtvlinders

De huismoeder is erg veel in de vallen gevonden. Daarnaast het controleren van de vlinderval. Foto's Kars Veling.

Het doen van uitspraken over de verschillen tussen jaren en locaties is alleen mogelijk als je rekening houdt met het aantal nachten dat gevangen is. Hoe vaker je vangt, hoe meer nachtvlinders je vangt en hoe meer soorten je vangt. Bij de volgende vergelijkingen is rekening gehouden met het aantal vangnachten per jaar en per locatie.

De aantallen van jaar tot jaar

Het aantal nachtvlinders dat op een vangstnacht wordt gevangen, is lang niet altijd hetzelfde. Het gemiddelde aantal per vangnacht voor alle vallen en voor alle jaren is 32 exemplaren. Op de Landzichtweg is het gemiddeld aantal gevangen nachtvlinders het hoogst (53) en op de Akkerwinde het laagst (18). De aantallen voor de Merelweg en Tricht zitten hier tussenin. Het topjaar in de periode valt voor de vier locaties elk in een ander jaar. Er is sprake van veel variatie tussen de locaties en tussen de jaren (figuur 2).

Het aantal soorten

Bij het aantal soorten is ook variatie te zien tussen de locaties en de jaren. De Landzichtweg is de locatie waar verreweg de meeste soorten in één jaar zijn gevangen (93 soorten in 14 vangnachten in 2012). Het jaar 2013 was het beste jaar voor de locatie Akkerwinde (87 soorten in 14 vangnachten). Op de Merelweg en in Tricht werden het hoogste aantal soorten gevonden in 2014 (76 in 8 vangnachten) en in 2015 (66 in 6 vangnachten) respectievelijk. Bij het vergelijken van de jaren en locaties is te zien dat op de Merelweg de hoogste aantallen soorten per vangnacht worden gevangen (figuur 3). De variatie in het aantal soorten is minder dan in de aantallen en dit is volgens verwachting omdat we weten dat aantallen in een vlinderpopulatie van jaar tot jaar sterk kunnen variëren.

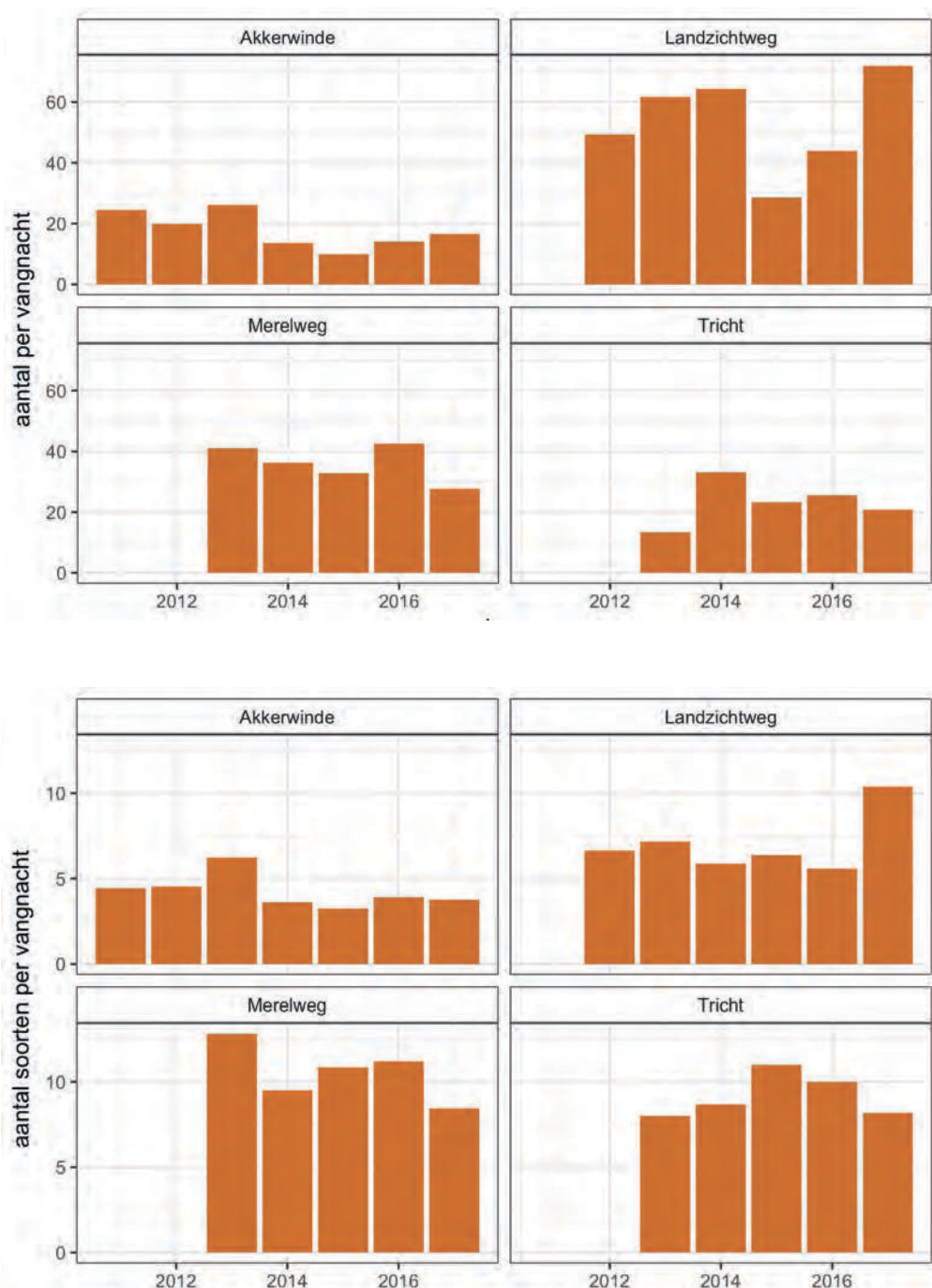
De huismoeder is overal

Als we er een soort uitlichten zie je hetzelfde beeld als bij alle soorten.

Figuur 2 (boven)
Gemiddeld aantal nachtvlinders op vier locaties in de periode 2011-2017

Figuur 3 (onder)
Gemiddeld aantal soorten op vier locaties in de periode 2011-2017

Het aantal huismoeders loopt sterk uiteen bij het vergelijken van jaren en bij het vergelijken van locaties. Meestal worden er minder dan 20 per drie vangnachten geteld maar er zijn twee uitschieters, boven de 30, in Tricht in 2014 en op de Merelweg in 2016. De topjaren per locatie vallen niet altijd in dezelfde jaren: in 2014 voor Tricht en de Landzichtweg, in 2016 voor de Merelweg en in 2017 voor de Akkerwinde. Een slecht jaar voor de huismoeder (met de laagste aantallen) is 2013 voor drie locaties en de uitzondering is de Landzichtweg met 2015. Er is weer veel variatie in aantallen tussen jaren en locaties (figuur 4).

*In de zomer zijn er veel vlinders en is het warm, dan is een klamboe handig bij het uitzoeken; foto Kars Veling.
Soms zitten de eierdozen vol met vlinders; foto Margreet de Nie.*

Unieke soorten voor de locaties

Alle vallen staan in een tuin in bewoond gebied. De resultaten van de drie nachtvlindervallen in Culemborg lijken niet erg op elkaar, ondanks het feit dat ze niet ver van elkaar staan. Er zijn op elke locatie nachtvlindersoorten gezien die ontbreken op andere locaties. Zo zijn er 82 unieke nachtvlindersoorten die maar op één van de vier locaties gezien zijn: 19 op de Akkerwinde, 29 op de Landzichtweg, 15 op de Merelweg en 19 in Tricht. Het gaat om zeldzame soorten zoals de katoendaguil aan de Landzichtweg en de kadeni-stofuil in Tricht, maar ook algemene soorten zoals de

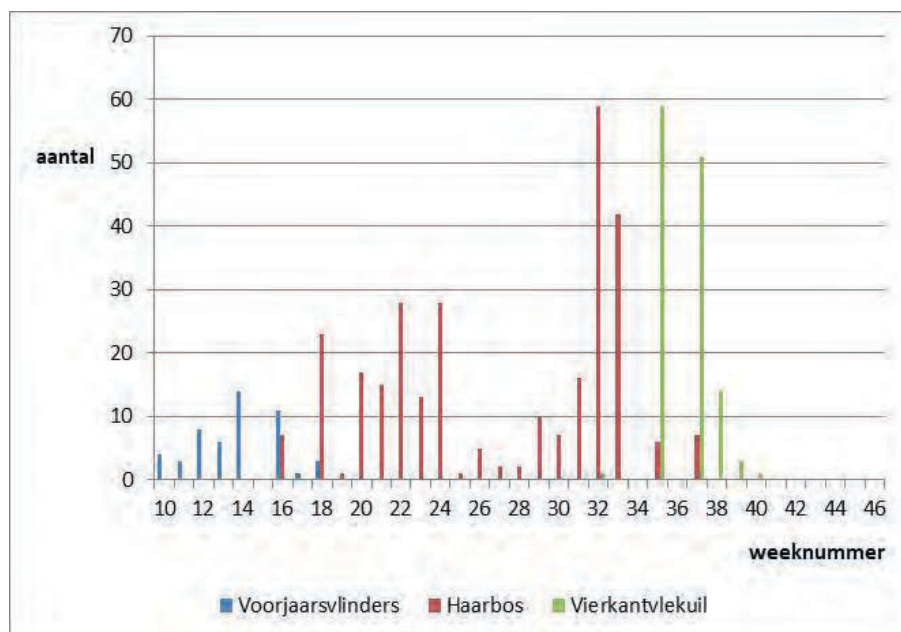
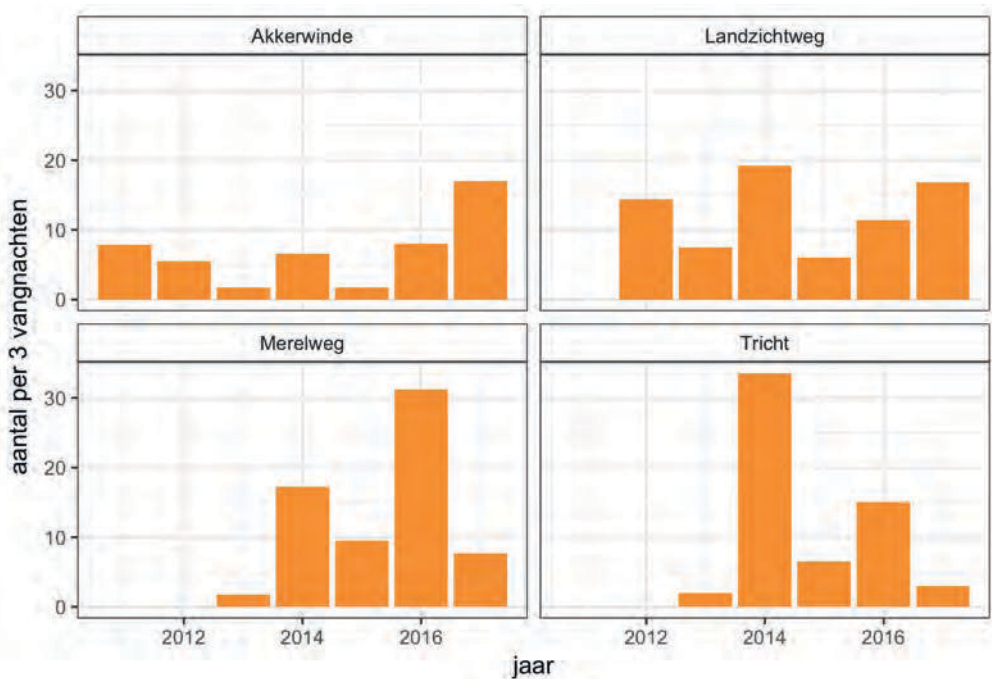
grote beer aan de Merelweg. Veelal gaat het bij unieke soorten om de waarneming van één individu maar aan de Akkerwinde bijvoorbeeld zijn 31 bosbesbruintjes in één nacht gevangen.

Seizoensvariaties

Ten slotte zijn er seizoensvariaties. Figuur 5 met de gegevens van de Landzichtweg laat dat duidelijk zien. De voorjaarsvlinders (nunnvlinder, kleine en variabele voorjaarsuil, tweestreep- en dubbelstipvoorjaarsuil) worden na half mei (week 20) niet meer gevangen, terwijl de vierkantvlekuil pas in september verschijnt.

De haarbos behoort tot de groep vlinders die per jaar twee generaties heeft. Je vindt hem dus bijna het hele vangjaar in de val met een duidelijke dip in juni-juli, tussen de twee generaties in.

Kortom, nachtvlinderen met de nachtvlinderval is spannend: het is altijd weer een verrassing hoeveel nachtvlinders en hoeveel soorten er in de val zitten en je weet zeker dat je ieder jaar weer met een aantal nieuwe soorten voor jouw locatie kennismakt. 🦋

Een eenmalige vangst - vaal kokerbeertje - Karin Verspui.

*Figuur 4 (boven)
Aantal huismoeders op vier locaties in de periode 2011-2017*

*Figuur 5 (onder)
Seizoensvariatie van nachtvlinders op de Landzichtweg in de periode 2011-2017*

Zelf een nachtvlinderval bouwen

door Rosina Verweij en Anja de Wit

Geobsedeerd geraakt door nachtvinders, wilden Rosina en Anja er meer van weten en meer van zien. Dat kan met een nachtvlinderval.

Die kun je kant-en-klaar kopen maar je kunt hem ook zelf maken. De dames gingen aan de slag en vertellen hun belevenissen.

N et als velen zijn wij een paar keer met Kars Veling mee geweest om nachtvinders met licht en laken te bekijken in de Regulieren. Wij waren onder de indruk van al het moois dat in het donker rondvliegt. En we werden heel nieuwsgierig wat er dan achter ons huis zou zitten. We begrepen dat je ook een nachtvlinderval kunt gebruiken en besloten er zelf één te gaan bouwen.

Door te kiezen voor een zogenaamde Skinerval (met een opening tussen de glasplaten van 2,5 cm) kunnen we straks meedoen met het monitoringprogramma van de Vlinderstichting. Daarnaast maken we een lespakket voor basisschoolleerlingen. Met dit lespakket en de nachtvlinderval willen we kinderen enthousiast maken voor nachtvinders, in aanloop naar de Nationale Nachtvlindernacht. Dit vormt voor ons de eindopdracht voor onze natuurgidsenopleiding voor IVN West-Betuwe.

Val van hout en Vermandel-val

Verskillende beschrijvingen voor het bouwen van een nachtvlinderval zijn op internet te vinden. Anja besloot de val van hout volgens Alrik Hoven te maken en Rosina maakte de nachtvlinderval van Vermandel na. De Vermandel-val is iets complexer, maar heeft als voordeel dat hij compact kan worden ingevouwen en zo makkelijk is mee te nemen.

Voor het hout gebruikten we multiplex van 0,9 – 1,2 cm dik. Achteraf gezien wordt een val met een dikte van 1,2 cm wat steviger. We kozen ervoor om een val te maken die we kunnen aansluiten op het elektriciteitsnet. Het alternatief is dat je een val maakt die midden in de natuur neergezet kan worden, maar dan moet je een accu erbij zetten (zwaar) en het elektrisch circuit op 12 volt spanning aanpassen. Wij zijn ervan uitgegaan dat op de meetpunten waar we de val willen gebruiken, aansluiting op een elektriciteitsnet mogelijk is (eventueel met verlengsnoer).

De lamp die gebruikt wordt voor de nachtvlinderval is een gasontladingslamp HPL-N 125W die Philips maakt met een (reguliere) E27 fitting. Hierbij is het noodzakelijk om een voorschakelkastje in een waterdicht omhulsel erbij te plaatsen. Het zagen, boren en snijden van de materialen was prima te doen. Het verven kostte veel tijd omdat het hout zoveel opzoog dat we het meerdere keren moesten aanbrengen. We hebben draadeind gebruikt voor de ophangconstructie van de lamp.

We hebben even zitten puzzelen op het aansluiten van de elektriciteit. De beschrijving gaf wel iets verduidelijking maar logisch nadenken blijft nodig.

Natuurlijk kun je een kant-en-klare kast kopen. De goedkopere kasten zijn verkrijgbaar voor € 113,- (www.nachtvlindermonitoring.nl), € 144,- (www.vermandel.com) en € 185,- (www.veldshop.nl). Wij waren uiteindelijk goedkoper uit want wij kwamen uit op € 81,- voor de kast Alrik Hoven) en € 97,- voor de nagemaakte Vermandel-kast.

De kick van zelf een kast bouwen is erg groot. Het geeft een gevoel van trots als hij af is en het is gaaf om te zien dat de kast gewoon werkt en de vlinders er massaal in terecht komen. En als je eenmaal in bezit bent van zo'n kast, kun je hem meenemen naar allerlei plekken om te kijken wat op die plekken zit. 🦋

Beschrijvingen met details voor de bouw van deze twee nachtvlindervallen

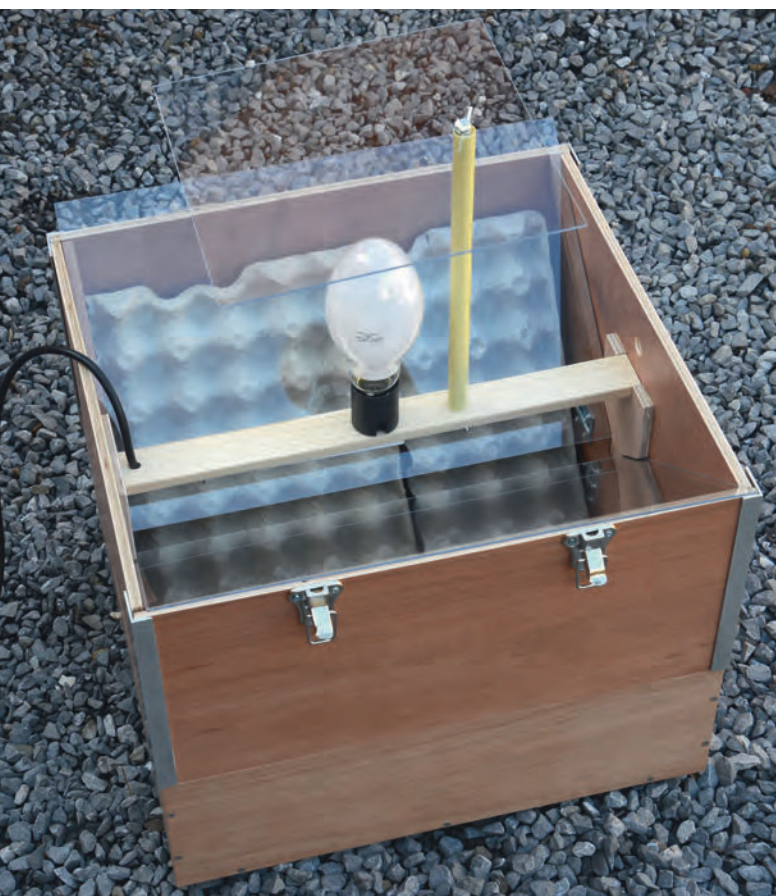
de val van Anja:
http://alrikhoven.weebly.com/uploads/1/6/7/3/16733336/instructies_nachtvlinderval_aug_2015.pdf
de val van Rosina (o.b.v. Vermandel):
http://www.rosinafotografie.nl/vlinderval/Instructie_bouw_nachtvlinderval_koffer.pdf

Kostenoverzicht	Kast Anja	Kast Rosina
Hout	27,23	16,00
Lamp+voorschakelkast	30,69	30,69
Plexiglas	8,20	8,50
Bevestigingsmateriaal (schroeven, moeren, fitting, draadeind, aluminium strips etc.)	14,86	35,10
Totaal	80,98	97,29

Boven de val van Anja - Anja de Wit.

Onder de val van Rosina uitgeklast en ingeklast - Rosina Verweij.

Nachtvlinderportretten 3

Ni-uil en vierkantvlekuil

Een trekvlinder aangetrokken door licht
door Karin Verspui

Op het eerste gezicht zou je zeggen dat je een beetje vreemd getekende gamma-uil (*Autographa gamma*) voor je hebt, als je de nachtvlinder op de foto bekijkt. Deze nachtvlinder vloog in de nacht van 11 op 12 juli 2015 in de nachtvlinderval die in mijn tuin in Tricht stond. Pas bij een van de nachtvlinderpuzzelavonden in het najaar van dat jaar, waarop we met een groepje alle moeilijke soorten en twijfelgevallen op naam brengen, werd het duidelijk dat de lichte tekening in het midden van de vleugel karakteristiek is voor de ni-uil (*Trichoplusia ni*).

Dit is een trekvlinder die op allerlei plekken kan worden waargenomen. De voortplanting vindt voornamelijk plaats in Zuid-Europa en Noord-Afrika maar soms worden ook in noordelijker streken rupsen gevonden. De soort is zeer zeldzaam hier en er zijn niet zo veel waarnemingen uit Nederland. Het jaar 2015 was een topjaar qua waarnemingen en de ni-uil werd vaker gezien, in de provincies Zeeland, Limburg en Drenthe. Dit is verreweg de zeldzaamste vlinder die zich door het licht van mijn nachtvlinderval heeft laten betoveren en in de val kroop.

Opvallende vangst vierkantvlekkuilen
door Anja de Wit

Begin september installeerden we vanuit de IVN-natuurgidsenopleiding West-Betuwe de nachtvlinderval in een boomgaardje aan de Linge. De vangst bestond toen uit 18 nachtvlinders waarvan maar liefst 11 vierkantvlekkuilen. Wat is dat voor een vlinder, die het blijkbaar erg naar zijn zin heeft in het boomgaardje?

De vierkantvlekuil (*Xestia xanthographa*) is een zeer algemeen voorkomende nachtvlinder die tussen eind juli en begin oktober kan worden waargenomen, maar hij vliegt vooral in september. Het uiltje heeft een spanwijdte van 30 tot 40 mm. Hij heeft op iedere vleugel twee vlekken, de ringvlek en de niervlek, die wat lichter zijn dan de rest van de vleugel. Het kenmerkende is dat de onderste vlek niet rond is maar vierkant of soms bijna x-vormig. Daarnaast is het stuk tussen de ringvlek en niervlek donker tot zwart gekleurd. De tint van de vleugels kan variëren van bruin tot grijs. De tekening van de vleugels hangt samen met de mate waarin de vlinder 'afgevlogen' is. Als een vlinder is 'afgevlogen', is hij al behoorlijk oud waardoor hij bijvoorbeeld gehavende vleugelranden heeft en zijn tekening is vervaagd.

De vlinders zijn vooral boven graslanden en open gebieden te vinden. De soort overwintert als rups. Als het niet vriest, eet hij 's nachts gewoon door en verstopt zich overdag weer. De rups leeft op allerlei kruidachtige planten en grassen waaronder walstro. In april - mei is de rups volgroeid. Hij maakt dan een holletje in de grond en spint een slappe cocon om te verpoppen. Daar doet hij er vijf tot zeven weken over om vanaf eind juli als vlinder te verschijnen.

En nu snap ik waarom er zoveel vierkantvlekkuilen in het boomgaardje waren. Het is een omgeving die je kunt typeren als 'half open' en er groeit veel kleeftkruid, hetgeen een walstrosoort is. 🌱

Nachtvlinders op de camping

CAMPING MUNICIPAL **	
TARIF 2015	
TARIFS JOURNALIERS :	
<u>Camping Municipal :</u>	
	Euros
Adulte	2,00 €
Enfant de moins de 7 ans	1,00 €
Emplacement	3,00 €
Camping-car	5.00 €
Véhicule	2,00 €

door Margreet de Nie en Kars Veling

Ieder kampeerder kent dat wel: als je in de schemering of 's avonds voor je tent of caravan buiten zit met een lamp of zaklantaarn komen er al gauw nachtvlinders en andere insecten op af.

Ze fladderen onrustig heen en weer en zijn vaak een beetje lastig. En als je 's avonds in het donker naar het toiletgebouw loopt, vliegen er nachtvlinders om de lampen heen en moet je soms oppassen dat je op de grond rustende vlinders niet vertrapt. 's Ochtends vroeg tref je nog wel eens op je buitentent of tegen de caravan een nachtvlinder aan, die opvliegt wanneer je te dichtbij komt.

Toen we een paar jaar geleden met de NVWC op kamp waren in La Brenne was het ook altijd raak. Als je 's ochtends bij het toiletgebouw kwam, had je zo een soort of tien te pakken. Niet alleen vlinders trouwens; de wasbakken lagen vol met op hun rug liggende meikevers, die blijkbaar 's nachts ook op het licht af waren gekomen. Daar in Rosnay waren er veel meriansborstels, dat zijn hele forse vlinders, maar ook witte tijger, kroonvogeltje en allerlei spanners zaten daar. Je was al snel een kwartier bezig om alle beesten, de meeste levend, weer in de bomen en struiken in de buurt te zetten.

Roomvlek op de spiegel

Het kan erg nuttig zijn om je camera mee te nemen, zelfs als je om een uur of twee

's nachts even moet plassen. Zo zat, ook in Frankrijk trouwens, maar verder zuidelijk, midden in de nacht een prachtige roomvlek op de spiegel in het toiletgebouw. Dat vraagt natuurlijk om een foto. De volgende ochtend vonden we daar ook een grote nachtpauwoog; dat is een enorme vlinder met een spanwijdte van wel 20 centimeter. Deze zag er nog prachtig uit, maar bleek helemaal opgegeten te zijn door een dier dat blijkbaar ook op de hoogte was van de aantrekkende werking van toiletgebouwen. Zo'n nachtpauwoog heeft een heel fors lijf en dat was opgegeten. Vleugels zijn droog en hebben geen voedingswaarde, dus die bleven onaangetast.

Hoewel spectaculair natuurlijk, is het slecht voor die nachtvlinders dat ze door het licht worden verstoord in hun natuurlijke gedrag. Daarom is het goed dat er steeds meer aandacht komt voor duurzaamheid en zuiniger omgaan met energie. Op veel campings zie je nu dat het licht 'slim' wordt ingezet en alleen gaat branden als er iemand is die dat nodig heeft. Misschien dat we ook niet vaak meer zulke grote hoeveelheden vlinders op de camping te zien krijgen, maar dat is maar goed ook. 🦋

Meriansborstel op camping La Brenne, daarnaast een veelvraat, en Kars fotografeert een roomvlek.

Lichtvervuiling heeft grote invloed op nachtvlinders

door Kars Veling

Net als alle dichtbevolkte gebieden in de wereld wordt Nederland (en ook Culemborg en omgeving) 's nachts steeds meer verlicht. Tijdens de grote stroomstoring in het najaar van 2017 was het heel opvallend. Eindelijk was het donker hier, maar tegelijkertijd zag je overal rondom een fel verlichte lucht, zelfs tientallen kilometers verderop.

Nachtvlinders hebben een bloedhekel aan licht. Overdag zijn de meesten niet actief en zitten ze doodstil op een onopvallende plek. Pas na zonsondergang worden ze actief. Ze houden niet van licht en toch kent iedereen wel die vlinders die op de buitenlamp afkomen of het binnenvliegen van een huismoeder, als op een warme zomeravond het licht al aan is en de tuindeur open staat.

Nachtvlinders oriënteren zich op het licht van maan en sterren en door die hele felle lamp, die wij gebruiken, raken ze totaal in de war. Als ze eenmaal op een lichte plek zitten, gaan ze in rust, want ze denken dat het dag is. Dit is erg nadelig voor nachtvlinders, want ze horen 's nachts juist rond te vliegen. Mannetjes gaan 's nachts op zoek naar vrouwtjes en vrouwtjes zetten in het donker hun eitjes af. De enorme lichtvervuiling is een van de redenen waarom het zo slecht gaat met nachtvlinders in Nederland.

'Licht Op Natuur'

Er was nog maar weinig bekend over de invloed van de lichtsterkte, de lichtkleur en de lichtduur op nachtvlinders. Om meer te weten te komen over het effect van kunstlicht op planten en dieren is het project 'Licht Op Natuur' gestart door het Nederlands

Instituut voor Oecologisch Onderzoek en Wageningen Universiteit, met hulp van een groot aantal natuurorganisaties, waaronder De Vlinderstichting. Ook nachtvlinders zijn meegenomen in dit onderzoek.

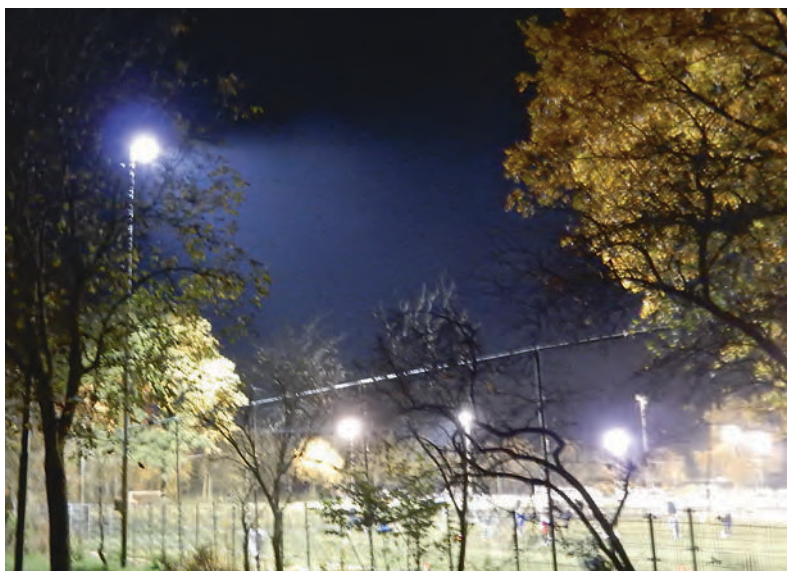
De uitkomsten zijn verontrustend. Naast het feit dat het gedrag van vlinders dus negatief wordt beïnvloed, zodat ze veel minder effectieve vliegreuen hebben, blijkt ook dat de voortplanting direct gestoord wordt door kunstlicht. Zo bleken vrouwtjes van de kooluil minder seks-lokstoffen te maken. Nog schokkender was dat ook de chemische samenstelling van die stoffen onder invloed van licht sterk veranderde. En dat is funest voor de voortplanting, want mannetjes en vrouwtjes herkennen elkaar juist door die stoffen. Ook bij de kleine wintervlinder bleek de negatieve invloed van kunstlicht op de voortplanting.

Wat betreft de kleur, bleken wit en groen licht op de meeste soorten de sterkste negatieve invloed te hebben. Rood licht bleek voor de meeste nachtvlinders het minst schadelijk, hoewel helemaal geen kunstlicht altijd beter is.

Meer informatie over het project 'Licht op natuur' is te vinden op <http://www.lichtopnatuur.org/> 🐛

Het Westland (boven) kent enorm veel lichtvervuiling door de kassen. Lichtvervuiling in de Zump door sportpark Terweijde (ook hiernaast), dat enorm veel licht verspreidt in de omgeving; foto's Kars Veling.

Nachtvlinderportretten 4

Nachtpauwoog en koperuil

Mijn eerste nachtpauwoog
door Carolien Duivenvoorde (foto Tijn Smeeman)

Mijn eerste nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*) zag ik niet in het echt, maar op de voorkant van mijn nachtvlinderboek. Toen ik met mijn gezin negen jaar geleden naar Culemborg verhuisde, hadden we het geluk om naast fanatieke vlinderaars te komen wonen. Het duurde niet lang of we werden aangestoken door hun enthousiasme.

De vraag of we last hadden van het licht van hun nachtvlinder was voor ons niet aan de orde, integendeel het riep onze nieuwsgierigheid op. Gelukkig mochten we regelmatig meekijken als de val werd geleegd. Ook gingen wij bij het invallen van de duisternis mee naar de Regulieren voor de nachtvlinders die op het laken of de smeer afkwamen. Pas na talloze keren nachtvlinders, herkende ik soms een enkele.

Hoe anders was dat met de nachtpauwoog, die ook zonder dat ik deze op de voorkant van mijn nachtvlinderboek had gezien zeer herkenbaar was. Indrukwekkend qua grootte, mooi van kleur, met een prachtige tekening en aaibaar. Maar natuurlijk vooral door die ogen.

Mijn eerste 'echte' nachtpauwoog zag ik op de Drentse heide, tijdens het Hemelvaartkamp van de NVWC. Er stonden drie lakens. Ik heb wel af en toe bij de andere twee lakens gekeken, maar veel rust had ik daar niet voor. Ik wilde weer terug: kijken of de nachtpauwoog er nog zat en hem weer ademloos bewonderen.

De nachtpauwoog staat sindsdien bij mij op nummer 1 en ik verwacht voorlopig nog geen concurrentie!

**Koperuil - *Diachrysa chrysis*,
een metaalkleurige schoonheid!**
door Jouke Altenburg (Foto Loes Plaisier)

Klein maar fijn, zo kun je het 1,5 tot 2 cm grote koperuiltje terecht betitelen. De roestkleurige basistint van de grote lichaamsdelen wordt geaccentueerd door een oranje kop kuif en drie kleine kuifjes 'op de rug'. Meest in het oog springen de twee metaalkleurige geel tot groene banden over de vleugels. Als zuinige Nederlanders betitelen we deze banden als 'koper', maar volgens de wetenschappelijke benaming doen ze denken aan goud (naar het Oudgriekse woord *chrysis*).

Het koperuiltje is een algemene nachtvlinder, waarvoor je niet tot diep in de nacht hoeft op te blijven. In de schemering kunnen ze al op de bloeiende vlinderstruik of kamperfoelie in je tuin foerageren. Later in de nacht komen ze ook op licht af. De vliegtijd is lang (van begin mei tot begin oktober) doordat de soort twee, soms drie, generaties heeft. De waardplanten zijn brandnetel, dovenetel, wilde marjolein en distelsoorten. De eieren van de laatste generatie overwinteren als jonge rups in de vegetatie dicht bij de grond. De volgroeide rups verpopt zich na de winter in een losse cocon aan de onderzijde van een blad van de waardplant. 🐛

Nachtvlinders

De nachtvinders van Jacobus en Johannes

Waar komt die naam vandaan?

door Ellen Geleedst

Het zal in de zomervakantie ergens aan het begin van de jaren tachtig geweest zijn. Ik zat op de lagere school en logeerde vrijwel alle vakanties bij mijn oma en opa in Zeeland. Op een warme dag ging ik (ik neem aan met iemand anders) de duinen in. En daar zag ik een plant met gele bloemen die krioelde van de rupsen. Geel-zwarte rupsen.

Verder herinner ik me van die dag nagenoeg niets meer. Alleen die plant en de rupsen. Er stond een bankje vlakbij en ik weet dat ik daar zat en keek. En bleef kijken. Of ik het wat spannend vond, die krioelende beestjes, of alleen maar mooi, dat herinner ik me niet. Ook was ik als kind helemaal niet geïnteresseerd wat voor soort rupsen het waren, wat voor vlinder eruit zou kunnen komen. Ik keek gewoon naar deze hele opvallende rupsen. Inmiddels weet ik heel wat meer. Al is er gelukkig ook wat bewaard gebleven van de verwondering die ik als kind had. Maar wat ook waar is: kennis kan ook weer verwondering oproepen. Zo ben ik erachter gekomen dat de rups die ik als kind zo opvallend vond, de rups is van de sint-jacobsvlinder. Die zitten graag op de giftige bloemen van het jacobskruid. En wat nou weer zo bijzonder is, is dat de rupsen de giftige stoffen van het jacobskruid in zich opnemen, zodat de vlinders na het verpoppen ook giftig zijn. Dat dient als bescherming van de sint-jacobsvlinder. Dat is toch kennis om je over te verwonderen!

Sint-jacobsvlinder

De sint-jacobsvlinder is een dag-actieve nachtvlinder van de familie spinneruilen. Hij heeft zwarte vleugels, maar wel met opvallende details: hier en daar een rode streep en op de achterrand van de vleugel twee rode stippen.

De rupsen (zebrarupsen genoemd vanwege hun geel-zwarte strepen) zitten vooral op het jacobskruid.

Dat zal ook met de naam van de vlinder te maken hebben. Er is een

duidelijk verband tussen plant en vlinder. Interessant is natuurlijk wel waarom deze plant en deze vlinder nu naar de heilige Jacobus genoemd zijn. Dat zal zeer waarschijnlijk te maken hebben met de feestdag van Jacobus. Er zijn wel meer heiligen die Jacobus heten, maar de belangrijkste is toch wel een van de twaalf leerlingen van Jezus. De officiële feestdag van Jacobus is op 25 juli. Dan bloeit het jacobskruid volop en zijn ook de rupsen van de sint-jacobsvlinder volop actief. Die leven namelijk van juli tot september. De vlinder leeft in een generatie en vliegt al vanaf april tot half augustus.

Sint-jansvlinder

Dan is er nog een dag-actieve nachtvlinder, die wel gelijkenis heeft met de sint-jacobsvlinder. Ook de sint-jansvlinder is namelijk zwart met rode accenten, maar ze zijn toch goed uit elkaar te houden. Geen rode strepen, niet slechts twee stippen, ergens op een achterrand, maar gewoon lekker vol gespikkeld. Alsof er bloedspatten op de zwarte vleugels zijn terechtgekomen. Zo komt zijn familie ook aan de naam 'bloeddruppjes'.

Het is dus geen familie van de sint-jacobsvlinder, ondanks de gelijkenis in kleur en in vernoeming naar een heilige. De sint-jansvlinder is naar Sint Jan genoemd. Er is ook weer een flinke verzameling heiligen met de naam Jan, maar over het algemeen wordt met Sint Jan Johannes de Doper bedoeld. 24 juni wordt aangehouden als zijn geboortedag en de feestdag van Sint Jan.

De vliegtijd van de sint-jansvlinder toont veel overeenkomst met de sint-jacobsvlinder. Hij vliegt van mei tot eind augustus. Maar in mei gaat het om enkele exemplaren. In juni wordt hij opeens veelvuldig waargenomen en ook nog in juli en augustus. Maar het lijkt een logische verklaring dat deze vlinder gekoppeld is aan het feest van Sint Jan.

Johannes kwam overigens niet zo prettig aan zijn einde. Volgens de Bijbel werd hij onthoofd, omdat de stiefdochter van koning Herodes om zijn hoofd had gevraagd. Romeinse geschiedschrijving spreekt van executie, zonder verdere details. Maar hoe het ook zij, er kwamen vast wel wat bloeddruppjes aan te pas.

Waarnemen en verwonderen

Beide nachtvinders vliegen dus overdag. Niks opblijven tot in het holst van de nacht of ze lokken met stroop en felle lampen. Lekker op een zonnige zomerdag de uiterwaarden in, struinen door de duinen of langs wegbermen. Kijken wat er allemaal je pad kruist. Of je nu een type 'graag-alles-willen-weten' (tip: lees zorgvuldig deze zeer lezenswaardige Hak-al) of van het type 'gewoon-kijken-en-je-verbazen', of een combinatie van beide: er is ook dicht bij huis eindeloos veel om je over te verwonderen. 🐛

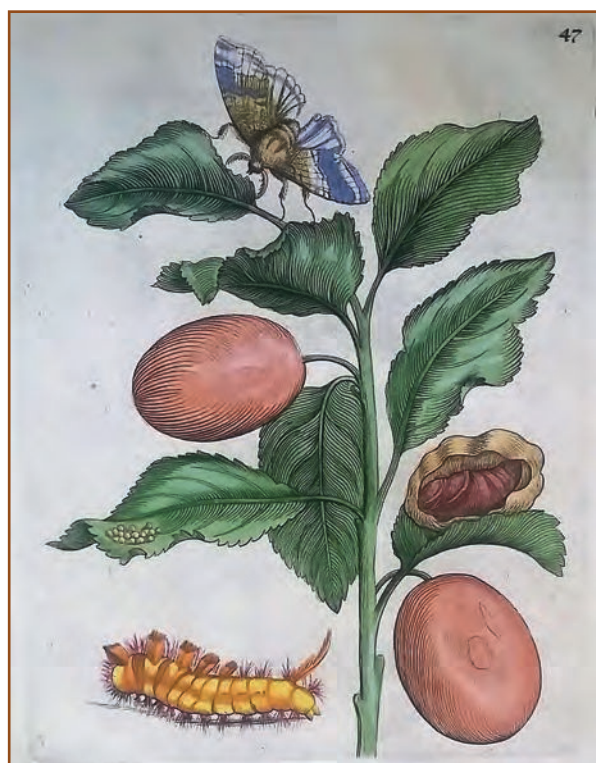
*Linkerpagina sint-jansvlinder
en zebrarupsen sint-jacobsvlinder
Rechterpagina boven sint-jacobsvlinder
en onder sint-jansvlinder;
foto's Kars Veling.*

De meriansborstel

door Wim Rubers

De directe aanleiding voor mijn keuze is een waarneming van een vlinder van deze soort bij ons in de tuin in Tricht.

Niet zomaar ergens, maar bij een lichtvalletje, dat ik nu alweer een paar jaar gebruik, een simpel model met een TL-buisje.

Ik hang deze val voornamelijk op in warme nachten met het doel om bijzondere kevers te vangen. De volgende ochtend is het dan altijd weer verbazingwekkend om te zien wat er in de loop van de nacht zoal door je tuin gevlogen heeft. Als bijvangst heb ik ook wel nachtvlinders. Zo trof ik dan op 28 mei 2013 een vrouwtje aan van de meriansborstel (*Calliteara pudibunda*). Niet in de val, daar zijn deze vlinders wat te groot voor, maar ernaast op een plant.

Erg opvallende rupsen

Kennelijk vliegt de vlinder ook in de Betuwe rond, maar dat zijn er niet zo veel en die toch wel erg opvallende rupsen heb ik hier nog niet gezien. De belangrijkste waardplanten zijn eik en beuk en dat klopt wel met wat we wel eens in de Kaapse Bossen zagen. Maar er worden meer soorten waardplanten genoemd. De nachtvlinder-gids vermeldt gecultiveerde fruitbomen, die lijken me voor onze omgeving wel het meest plausibel, waarbij we dan vooral aan de pruim moeten denken (zie verderop). Maar de ware reden om deze soort te kiezen, ligt in de naam besloten. Iemand in

Nederland (wie is nog niet achterhaald) heeft deze vlindersoort vernoemd naar de vermaarde schilderes Maria Sibylla Merian (1647-1717). Waarschijnlijk zag deze naamgever het rode kwastje van de rups als een toepasselijk symbool voor de verfkwast van Maria.

Deze, in Duitsland geboren en getogen maar daarna in Nederland wonende, vrouw staat de laatste jaren volop in de belangstelling, niet alleen vanwege haar sublieme natuurschilderingen maar vooral ook vanwege haar opmerkelijke levensverhaal. Ze kwam uit een schildersfamilie en op jonge leeftijd tekende en schilderde ze vooral veel bloemen waarmee haar familie de kost verdiende. Gaandeweg kreeg ze daarbij steeds meer belangstelling voor vlinders en rupsen maar ook voor andere insectenlarven. Haar tekeningen brachten voor het eerst de gedaanteverwisseling bij insecten (ei-larve-pop-imago) grootschalig onder de aandacht. Het kweken van rupsen bleef haar fascineren en ook in haar verdere leven ging ze ermee door.

Suriname

In 1699 vertrok zij vanuit Amsterdam met haar dochter voor een reis naar Suriname. Vanuit Paramaribo trok ze per boot over de rivier het binnenland in naar de plantages van labadisten, een geloofsgemeenschap waarin ook haar broer actief was. Van hieruit zocht ze naar nieuwe planten met hun bijbehorende insecten waaronder bijvoorbeeld ook wel kevers. Daarvan maakte ze schetsen en aantekeningen die bij terugkeer in Amsterdam verder uitgewerkt werden. Ze was daarmee de eerste vrouw die op eigen initiatief zelfstandig natuurhistorisch onderzoek deed in de tropen. Over haar Surinaamse werk verscheen misschien wel haar fraaiste boek 'Metamorphosis insectorum Surinamensium'. Op de site van de Universiteitsbibliotheek Utrecht kun je dit tegenwoordig allemaal mooi bekijken. Let wel, dit was ruim 50 jaar voor het verschijnen van de *Species Plantarum*.

Linkerpagina:
Plaat Surinaamse vlinder en plaat van meriansborstel van de hand van Maria Sibylla Merian.
Rechterpagina bovenaan en hiernaast:
meriansborstel; hierboven een portret van Maria Sibylla Merian.
Onderaan: rups en penseel meriansborstel.

rum van Linnaeus (1753), startpunt van de wetenschappelijke naamgeving. Planten en dieren hadden nog geen eenduidige namen en de natuurstudie in het algemeen was in haar tijd nog maar net op gang gekomen met beroemde tijdgenoten als Swammerdam en van Leeuwenhoek.

Nu was ik wel benieuwd of Maria Sibylla de rups van de Meriansborstel ook daadwerkelijk afgebeeld heeft. Op het internet circuleren honderden kleurenplaten van haar werk, veelal van Surinaamse vlinders. Na lang zoeken vond ik een plaat, te koop aangeboden op eBay nota bene, waar de rups op te vinden is (voor 300 dollar ben je de nieuwe eigenaar). Duidelijk een jeugdwerk nog, met minder fijne details zoals ze die later ten beste zou geven. De plant erbij is waarschijnlijk de gekweekte pruim (Prunus domestica). Nu zijn onbespoten pruimen bij ons moeilijk te vinden maar misschien zou een doelgerichte zoektocht op het wilde pruimpje, de sleedoorn, wel eens nieuwe waarnemingen voor de Betuwe op kunnen leveren. 🍷

Tijgers in de tuin

door Margreet de Nie

Vorig jaar had ik twaalf tijgers in de tuin. Daarnaast zag ik nog een hyena en een kleine beer. Een waarneming die u niet zou geloven, als ik er niet bij vertelde dat het om nachtvinders ging.

Er is een flink aantal nachtvinders met een wildedieren naam. Waarom is dat eigenlijk? Lijken ze zo op hun naamgenoten? De tijgers in ieder geval niet: zowel de witte als de gele tijger heeft geen strepen, maar stippen, die je hoogstens korte streepjes zou kunnen noemen. Ook de hyena lijkt niet op het gelijknamige roofdier. Voor andere vlinders is de naam wel meteen duidelijk: de waarschijnlijk uitgestorven hommenvlinder was sprekend een hommel en de kolibrieflinder foerageert als een kolibrie. De diverse hermelijnvlinders ontleen hun naam ongetwijfeld aan de beharing van hun borststuk: wit met zwarte stippen. Dit patroon kennen we van een hermelijnen mantel, gemaakt van de witte bontvelletjes met zwarte staartpunt van de hermelijn. En de naam 'uil', die zelfs aan een

hele familie nachtvinders is toebedeeld, heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met de gelijkenis van hun kop met die van de gelijknamige vogels.

Sprookjesnaam

In andere gevallen is de naam waarschijnlijk oorspronkelijk aan de rups gegeven. Het schaapje bijvoorbeeld lijkt niet op zijn naamgenoot, maar de rups heeft lange witte haren. De rups van de dromedaris heeft wel wat weg van een dromedaris en met wat fantasie kun je twee bulten zien bij de rups van het kameeltje. De bruine rups van de eekhoorn kan zijn bolle achterlijf terugvouwen, zodat er een eekhoornsilhouet ontstaat en ongetwijfeld heeft de wonderlijke rups van de draak deze vlinder zijn sprookjesnaam gegeven.

Dan zijn er nog veel vlinders met 'beer' in hun naam, zoals kleine beer of zwart beertje. Hun rupsen zijn zeer behaard, dat heeft wel wat berigs. Maar de rupsen van veel andere vlindersoorten zijn net zo behaard, dus dat is geen hard kenmerk van de 'beren'. Net zoals voor de tijgers en de hyena is er dus geen duidelijke verklaring voor hun naam.

Kortom: er zijn heel wat nachtvinders met een wildedieren naam, maar waarom dat zo is, kan meestal niet meer achterhaald worden. Veel namen zijn al van oudsher bekend en in de achttiende eeuw opgeschreven door Linnaeus en zijn tijdgenoten Hufnagel en Fabricius. Wilt u er meer van weten? Kijk dan op de site van de Vlinderstichting onder 'Alles over vlinders' naar 'Naamgeving en systematiek'. 🐛

Witte tijger (hierboven),
kleine beer en wilgenhermelijnvlinder (hiernaast);
foto's Kars Veling.

Nachtvlinderportretten 5

Weeskind en wapendrager

Ontmoetingen met weeskinderen door Gijsje van Ingen (foto Kars Veling)

Mijn eerste NVWC-excursie was een insectenexcursie. De vlinder op de wilg aan de Ronde Haven zouden we voorbij gelopen zijn, als hij (of zij) niet de voorvleugels een stukje had geopend: daar kwamen rode achtervleugels onder vandaan!

Misschien om af te schrikken, maar wij mensen komen juist dichterbij. 'Rood weeskind', wist Kars. De vlinder zat er ook een beetje verlaten bij, geen pa of ma te bekennen. De wilg is wel één van zijn waardplanten, maar hij hoort eigenlijk alleen 's nachts met zijn rode vleugels te pronken om predatoren af te schrikken.

Een paar jaar later had ik een nieuwe ontmoeting. Ik trof het rood weeskind (*Catocala nupta*) aan in de slaapkamer van mijn zieke vader. Ik heb het naar buiten gebracht. Op weg naar huis kreeg ik het bericht dat mijn vader was overleden. Ik was een half weeskind geworden. De zomer daarna was ik op vakantie in Frankrijk en daar zat hij weer: nu in mijn slaapkamer!

De ontmoetingen daarna waren uitgelokt. Als de insectenwerkgroep gaat nachtvlinderen, snoept het rood weeskind regelmatig van het smeer op de boomstammen. De felle lamp op het laken mijdt hij liever. In de Regulieren wordt soms zelfs een zwart weeskind (*Mormo maura*) aangetroffen, een zeldzaamheid!

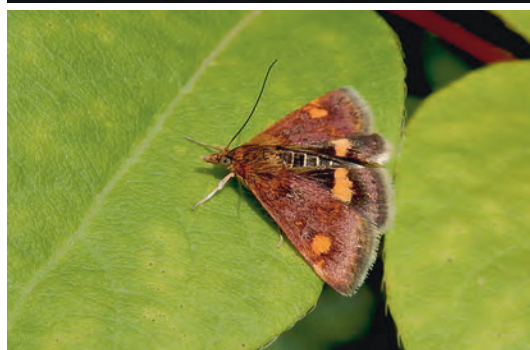
De wapendrager, opvallend onopvallend door Loes Plaisier

Nachtvlinders dienen vaak als voedsel voor vogels. Gedurende de evolutie hebben ze verschillende manieren ontwikkeld om dit risico te verkleinen. De wapendrager (*Phalera bucephala*) maakt gebruik van camouflage, waardoor de soort (vrijwel) onzichtbaar wordt voor predatoren.

In rust lijkt deze vlinder op een berkentakje door de zilverachtige voorvleugels om het lijf te vouwen. Op de vleugelpunten zit een beige ronde vlek. Door de kop te buigen ontstaat een structuur die op een afgebroken takje lijkt. Bij gevaar spreidt de wapendrager zijn vleugels uit, waardoor hij plotseling op een gezicht met grote ogen lijkt.

De wapendrager komt overal algemeen voor in bossen en tuinen. De waardplanten zijn wilg, populier, berk, linde en els. Het is altijd een leuke verrassing om een wapendrager in de vlinderval aan te treffen. Sinds 2013 hebben we in de wijk Parijsch zestien exemplaren gevangen, allemaal in de maanden juni en juli. De naam wapendrager komt mogelijk van de kop van de rups. Op zijn zwarte kop loopt een gele V-vormige lijn. Dit heeft wat weg van een wapenschild. De schildvormige beige vleugelvlekken kunnen de naam ook verklaren. Berkentakje is de Oudnederlandse naam en die vind ik zelf het best passend. 🐛

Portretgalerij 3 Micro's

16 foto's van micro's door Kars Veling

Bandlichtmot - bitterzoetmot - bonte brandnetelmot
brandnetelbladroller - kamperfoeliebloesemmot - lijnvalkmot
loofboombladroller - moeras-duiveltje - muntvlindertje
paardenbloembladroller - rode populierenbladroller - scherphoekvedermot
vogelkersstippelmot - wilgenstelmtot - zwammenmot
zwartbruine vlakjesmot. 🐛

Nachtvlinders spotten overdag

door Karin Verspui

Het lijkt misschien tegenstrijdig maar er zijn nachtvlinders die overdag actief zijn. Bijvoorbeeld de soorten van de bloeddrupjesfamilie.

In de zomermaanden, van juni tot en met augustus, kun je in het Tichelterrein in Buren de sint-jansvlinders, die tot deze familie behoren, komen bewonderen. Ook de hageheld laat zich op zonnige dagen in Nederland zien, evenals de nachtpauwoog, de phegeavlinder, de gamma-uil en de kolibrievlinder. Deze laatste twee soorten zijn allebei trekvlinders die in de zomer naar Nederland komen.

Bij het tuinieren zie je soms een huismoeder opvliegen, te herkennen aan de oranje ondervleugels. Het muntvlindertje en de hagedoornvlinder zitten vaak ook overdag in de tuin. Zo'n honderd nachtvlindersoorten zijn overdag actief en voor de oplettende natuurliefhebber valt er dus aardig wat te zien.

Rupsen

Het is nog makkelijker als je je concentreert op het rupsenstadium van de nachtvlinder, want sommige rupsen van nachtvlinders zijn overdag actief. Soms zie je een enkele rups. Op het Tricht's voetpad heb ik meerdere keren één overwandelende rups van bijvoorbeeld de populierenpijlstaart of het groot avondrood gezien. Soms gaat het om grotere aantallen bij elkaar zoals de eikenprocessierupsen die in colonne over boomstammen lopen. De haartjes van deze rupsen kunnen de longen van mensen irriteren en gezondheidsklachten veroorzaken. Ook de rupsen van de buxusmotten waren de afgelopen zomer een niet zo welkome gasten in veel tuinen. In bijna alle tuinen met buxusstruikjes waren ze te vinden waar ze de groene struikjes overdag volledig kaalvraten.

Ook andere rupsen worden wel bij het tuinieren waargenomen. Aan de tuin in de Landzichtweg zijn rupsen van de agaathvlinder, de huismoeder en de volgeling gevonden toen Margreet 's winters de tuin aan het bewerken was.

Ook in natuurgebieden zijn rupsen te vinden. In 2015 vonden leden van de insectenwerkgroep op een excursie naar het Brabantse natuurgebied de Geelders twee opvallend gekleurde rupsen. De ene was een rups van de witvlakvlinder met kleurige borstels en de andere van de donsvlinder. Als je oplet dan vallen er ook heel wat rupsen te spotten overdag. 🐛

*Van boven naar onder:
sint-jansvlinder, overdag actief; foto Karin Verspui
eikenprocessierupsen; foto Kars Veling
groot avondroodrups; foto Karin Verspui
witvlakvlinderrups; foto Karin Verspui.*

Nachtvlinderportretten 6

Buxusmot en zwartvlekwinteruil

De buxusmot

door Margreet de Nie (foto Kars Veling)

Ongetwijfeld is de buxusmot in Nederland sinds een jaar of twee de meest besproken en door tuinliefhebbers meest verfoei-de nachtvlinder. Zo'n tien jaar geleden kwam deze oorspronkelijk Aziatische vlinder waarschijnlijk met een zending planten mee naar Duitsland. Vandaar heeft hij zich over Europa verspreid en in 2017 manifesteerde hij zich voor het eerst massaal in het werkgebied van de NVWC.

Zoals zijn naam al zegt, leeft hij op buxus, een struikje dat veel in haagjes of als solitaire bol in tuinen wordt toegepast. Als er niet ingegrepen wordt, vreten de rupsen de buxusstruikjes in korte tijd kaal. De groenbakken van de AVRI milieustraat in Culemborg werden vorige zomer dan ook gevuld met talloze kale en halfkale buxussen.

De buxusmot behoort ondanks zijn flinke formaat (spanwijdte ongeveer 4 cm) tot de microvlinders. Hij is wit met een lila-achtige paarlemoeren glans, omzoomd door bruin. Zo'n tien procent van de exemplaren is vrijwel helemaal bruin. De rupsen groeien uit tot stevige groene exemplaren met een glimmende zwarte kop en bolle stippen. Tussen de buxustakjes spinnen ze slijmerige draden, waarmee ze zich bij het verpoppen in buxusblaadjes inpakken. De pop is lichtgroen en verkleurt naar bruin. Vlak voordat hij uitkomt, zie je de opgevouwen vlinder door het transparant geworden huidje van de pop heen.

De buxusmotten kunnen zich zo snel uitbreiden en zoveel schade aanrichten, omdat ze in Europa nog geen natuurlijke vijanden hebben. Dat begint al te veranderen: diverse vogelsoorten hebben de rups als lekker hapje ontdekt. Tuiniers kunnen de schade verder beperken door rupsen en poppen systematisch te verwijderen en een feromoonval (zie foto) te plaatsen. Hiermee worden de mannetjes van de buxusmot, aangelokt door in de val geplaatste seks-lokstof van de vrouwtjes, weggevangen zonder dat er andere dieren aangelokt of gevangen worden..

'Mijn' zwartvlekwinteruil

door Kars Veling

Eind oktober begint het al. Iedere avond als het donker is ga ik met een zaklamp de tuin in. Is ie er al? Alle bloemen van de klim-op worden intensief bekeken en dat zijn er nogal wat.

Meestal duurt het nog wel een paar weken voordat het zover is, want de zwartvlekwinteruil (*Conistra rubiginosa*) komt pas als de eerste nachtvorst geweest is, meestal in de loop van november. Dat maakt hem natuurlijk bijzonder, want de zomer is vlindertijd, in de herfst heb je de herfstuilen en in het voorjaar de voorjaarsspanners, maar midden in de winter?

Een harde is het en ook eentje die weken of misschien zelfs maanden kan leven. Zeker weten doe ik dat niet, want ik kan ze niet individueel herkennen, maar ik krijg wel echt het idee dat die zwartvlekwinteruil achter in de tuin op die bolklomp weken achter elkaar dezelfde is. Ik verbeeld me zelfs dat hij mij ook herkent. Als ik twee avonden niet ben wezen kijken, kijkt hij me verwijtend aan waar ik al die tijd was.

En het volgend jaar, na de eerste nachtvorst zie ik er weer één. En hoewel ik zeker weet dat het een ander beestje is, denk ik toch weer: "Gelukkig, hij is er weer!"

Nachtvlinderen met de jeugd

*Boven en links: de jeugd smeert en kijkt bij het laken, beide tijdens Nachtvlindernacht in Lanxmeer, rechts: jeugdgroep controleert smeer in de Plantage; foto's Kars Veling.
Rechtsonder: jeugdgroep zoekt de val uit; foto Margreet de Nie.*

Nachtvlinders op de 700-soortendag

door Kars Veling

Het zal u niet zijn ontgaan dat op 8 en 9 juni de grote 700-soortendag in Culemborg wordt gehouden. Dan is er volop gelegenheid om meer te weten te komen over nachtvinders.

*Links: schilddragers op smeer.
Boven: bladmineer kastanjemineermot.
Onder: nachtvinderen.*

Het begint al op vrijdagavond, als er vanaf 22:30 uur twee lakens met felle lampen staan opgesteld in de buurt van de Steenuil. Daar zijn ook op diverse plekken bomen ingesmeerd met vlinderstroop.

Lichtvallen 08:00 uur

De hele nacht hebben de nachtvlindervallen in Culemborg en omgeving aangestaan en die zaterdagochtend wordt gekeken welke nachtvinders erin terecht zijn gekomen. Een goede manier om veel soorten van dichtbij te bekijken. Om 8:00 uur wordt de val van Margreet de Nie, die aan de Landzichtweg heeft gestaan, bij de Steenuil uitgezocht, waarbij de vlinders op naam worden gebracht. Op de Lingedijk 104 in Tricht worden om 8:00 uur drie nachtvlindervallen uitgezocht. De nachtvinders van twee tuinen in Tricht en van een landje aan de Linge in Buurmalsen worden bekeken en op naam gebracht. Alle vlinders uit

de vallen worden daarna vrijgelaten op de plekken waar ze gevangen zijn.

Kleine vlinders en hun mijnen 10:00 uur

Zaterdagochtend om 10:00 uur gaat de grote microkenner Ben van As op pad in de Baarsemwaard en omgeving om bladmineerders te vinden. Er zijn vele honderden soorten kleine vlinders waarvan de rupsen in bladeren leven en daar een specifiek vraatpatroon laten zien: de mijnen. Ben zal u er alles over vertellen en wie weet welke soorten u zelf kunt vinden.

Seks-lokstoffen van wespvlinders 13:00 uur

Er zijn wespvlinders bij Culemborg, maar die worden maar zelden gezien. Ze leven vrij verborgen en je komt ze niet 'zomaar' tegen. De mannetjes zijn echter wel aan te lokken met de sekslokstoffen die de vrouwtjes produceren. We hebben die

stoffen van flink wat soorten kunnen bemachtigen en gaan kijken of we die vlinders op deze manier te zien zullen krijgen. Spannend!

Alle andere excursies

Tijdens alle excursies en tellingen zal natuurlijk ook gelet worden op nachtvinders. De overdag actieve worden meegeteld en er zullen vast en zeker rupsen worden gezien. Kom naar de Steenuil aan de Steenovenslaan, want daar is altijd wat te doen. Wandelingen, excursies, puzzelen en meer.

Nationale nachtvlindernacht

Mocht je de smaak te pakken hebben, dan kun je op zaterdagavond 23 juni om 21:30 uur naar de Steenuil komen. Na een korte inleiding over nachtvinders en de verschillende families, gaan we weer met lakens en lampen en met vlinderstroop aan de slag. Dat kan zomaar tot in de hele kleine uurtjes doorgaan! 🦋

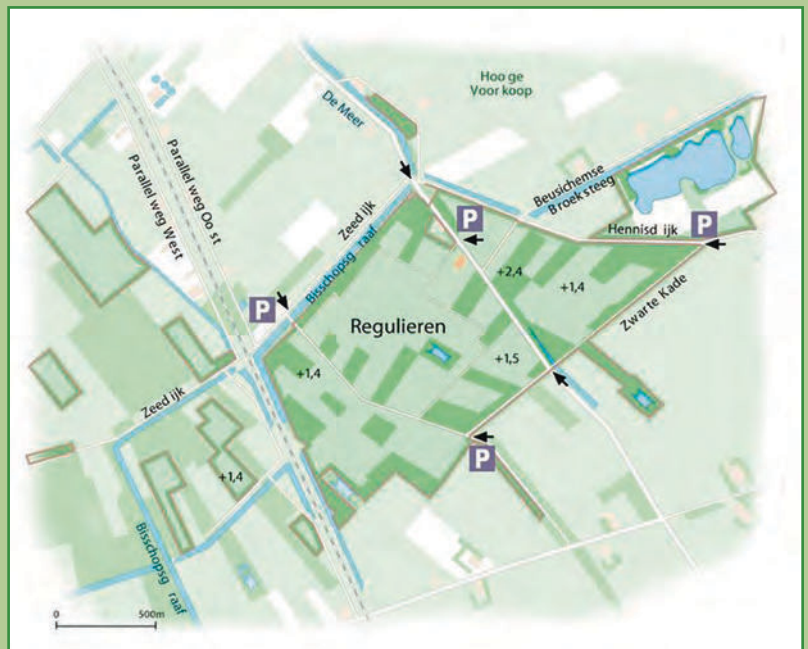
Reeën spotten in de Regulieren

door Barbara Zaat

In Nederland komen edelherten en damherten voor.

Wist je dat in Engeland de Muntjak, een soort ree, ervoor gezorgd heeft dat op sommige locaties de reeën verdwenen zijn?

Wij gingen op 17 februari reeën spotten in Regulieren met de jeugdgroep.

Regulieren

door Gabriëlle van Appeldoorn

Bron: website Gelders Landschap & Kasteelen

Om 7:15 uur verzamelen we bij de Steenuil. Met Winny, Johan, Jurgen en Barbara als begeleiding en Mart, Stan, Merle, Fedde en Tom. Iedereen heeft een verrekijker meegenomen om de dieren goed te kunnen zien. Met de auto rijden we naar Regulieren. Het is mooi helder weer, maar koud. We verwachten veel reeën te zien. Vijf minuten van de auto zien we al de eerste ree. Met de grote kijker van Johan zien we de ree echt duidelijk.

We lopen een eindje door. Jurgen drukt ons op het hart niet te veel lawaai te maken en niet te hard te praten. De reeën schrikken van geluid. Een eindje verder zien we twee reeën uit het struikgewas tevoorschijn komen. Ze zitten elkaar achterna in het weiland. Een prachtig gezicht. Ze verdwijnen met hun witte kontjes weer in het bos. Later zien we nog meer reeën, in totaal negen! Ook zien we nog twee buizerds en een roodborsttapuit.

Met behulp van de grote kijker kunnen we hem van dichtbij bewonderen. Om 9 uur gaan we weer richting Steenuil. Een geslaagde ochtend, veel gezien en veel geleerd. 🌿

De Regulieren is een groot natuur- en wandelgebied in het rivierengebied bij Culemborg. Er zijn bloemrijke gras- en hooilanden, populierenbossen en wilgengrienden. Het gebied is rijk aan insecten, amfibieën, kleine zoogdieren en weidevogels. Het gebied rond de eendenkooi is rustgebied. Daar profiteren veel dieren van.

Door speciaal maaibeheer en een hoge grondwaterstand zijn de hooilanden in het gebied bijzonder bloemrijk geworden. In mei en juni zijn de bloeiende hooilanden op hun mooist. Er zijn zeldzame plantensoorten te vinden.

De Regulieren wordt landschappelijk beheerd. De natuur staat daarbij voorop. Met kwelpijpen krijgen de sloten weer schoon water. Dat komt de plantengroei ten goede. De populierenbossen worden meer natuurlijk en afwisselend gemaakt.

Vleermuizen in het werkgebied van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg

door Wiegert Steen

Vogels hebben de lente in hun bol en beginnen enthousiast te zingen. De eerste vlinders worden ook gezien, lekker in het zonnetje. De bomen worden weer groen en de winter is weer gauw vergeten. Maar hoe zit het met de vleermuizen?

Een jaar uit het leven van een vleermuis verloopt volgens een vast patroon (zie tabel). In het voorjaar ontwaken de dieren uit hun winterslaap. Ze beginnen op de warmere avonden te jagen. Deze periode – van ongeveer begin maart tot april – is voor veel vleermuizen kritisch voor de overlevingskansen. Wanneer de vetreserves zijn opgebruikt en er geen voedsel beschikbaar is, of als de winter te koud is en te lang duurt, loopt het leven van een vleermuis gevaar. Als het lukt om de vetreserves voldoende aan te vullen verplaatsen ze zich naar de zomerverblijfplaatsen.

Kraamkolonies

De vrouwtjes verzamelen zich in het voorjaar in zogeheten kraamkolonies. Afhankelijk van de soort bevinden deze zich in holle bomen of in gebouwen, bijvoorbeeld in spouwmuren, op (kerk)zolders en achter betimmering. Hier worden aan het begin van de zomer de jongen geboren in zogeheten kraamkamers, meestal maar één jong per moeder. Vlak na de geboorte vliegt het jong op de buik van de moeder mee, later blijft het achter in de kraamkamer en wordt daar gezoogd. Volwassen mannetjes zijn zelden in een kraamkamer te vinden. De meeste vleermuismanntjes brengen de zomer solitair of in mannetjesgroepen door.

Soorten in het werkgebied

De meest voorkomende soort in het werkgebied van de Natuur- en Vogelwacht, de gewone **dwergvleermuis**, is een typisch gebouwbewonende soort, zo klein dat hij met gemak in een klein luciferdootje past. Het diertje

Kraamkolonie rosse vleermuis in boom, links: kolonieboom.

Tabel: jaarlijkse levenscyclus van vleermuizen in Nederland (Middelton et al, 2014)

Actieve seizoen			Inactieve seizoen
Kraamperiode		Paarperiode	Overwinteringsperiode
Voorjaar	Zomer	Herfst	Winter
De winterslaap van vleermuizen is voorbij, en de vrouwen verzamelen zich in kraamverblijfplaatsen. Over het algemeen verblijven de mannen van de meeste soorten apart. Voor sommige soorten begint ook de voortplantingsperiode, maar over het algemeen wordt er minder gepaard dan in herfst.	Vrouwen baren de jongen (meestal één) in kraamverblijfplaatsen. Tegen het einde van de zomer worden de jongen zelfstandiger en vallen de kraamverblijfplaatsen uiteen.	De voortplanting gebeurt voornamelijk in de herfst, waarbij verschillende soorten verschillende strategieën gebruiken. Vleermuizen bouwen vetreserves op, als voorbereiding op de winterslaap.	De vleermuizen gaan in winterslaap vanwege tekort aan voedsel (insecten). Individuele dieren kunnen korte tijd uit winterslaap komen, bijvoorbeeld om naar een andere locatie te gaan, om te zoeken naar voedsel en drinken of te paren.

heeft dan ook geen enkele moeite om via een smalle ventilatiespleet in de muur toegang te krijgen tot de ruimte in de spouw. Spouwmuren zijn de favoriete hanglocaties waar zowel individuele mannetjes een plekje vinden als kraamkolonies van tientallen vrouwtjes kunnen verblijven. Ze gebruiken de spouw om overdag te slapen, maar hier kunnen dus ook de jongen geboren en verzorgd worden.

Ook de **laatvlieger** is een echte gebouwbewonende soort. Hij is groter dan de gewone dwergvleermuis. Het is een typische soort van de rand van de stad waar veel groen aanwezig is en hij jaagt vooral in half open gebied. Ook deze soort heeft in de zomer kraamverblijfplaatsen in spouwmuren, maar ook op (kerk)zolders. Tijdens de kraamperiode moet voldoende voedsel beschikbaar zijn om de jongen te kunnen verzorgen. De gewone dwergvleermuis heeft in tegenstelling tot de laatvlieger vaak al voldoende voedselaanbod in een goed begroeide achtertuin en jagende dieren zijn daarom nagenoeg overal in Culemborg te zien. Laatvliegers jagen op grotere insecten die meer te vinden zijn in het buitengebied. Kraamkolonies die uit tientallen vrouwtjes kunnen bestaan, zoeken vaak de insectenrijkere plekken aan de rand van de stad op. Ze gebruiken daarbij vaste vliegroutes waarbij het jachtgebied tot twee kilometer van de kraamkolonie kan liggen. Een voorbeeld van zo'n vliegroute is de Molenwindsingel waarbij de dieren tussen de bomen naar de uiterwaarden vliegen om daar te jagen.

*Kraamkolonie gewone dwergvleermuis
in een dilatatievoeg.*

De **watervleermuis** en de **rosse vleermuis** zijn typische soorten die tijdens de zomerperiode in bomen verblijven. Ze maken voor de kraamkamers gebruik van holtes in oude bomen. In het werkgebied zijn kraamkolonies te vinden in de Plantage en rond Fort Everdingen. Watervleermuizen jagen boven het water op kleine insecten en rosse vleermuizen jagen boven de uiterwaarden en weilanden op de grotere insecten.

Kraamkolonies vallen uiteen

Na vier tot zes weken zijn de jongen groot genoeg om te kunnen vliegen en vallen de kolonies uiteen. Dit is ergens tussen half juli en begin augustus. Het uitvliegen van de jongen betekent het begin van de paartijd. In de volgende Hak-al wordt hierover meer verteld. Wordt vervolgd dus. 🦇

**Vleermuizen in het werkgebied
van de
Natuur- en Vogelwacht Culemborg**

Ringslangen zoeken in de broedhoppen bij de Schaapskooi

door Maartje van der Ploeg

Op 31 maart gingen we met de NVWC naar het natuurcentrum de Schaapskooi van de Natuur- en Vogelwacht de Vijfheerenland in Hei en Boeicop. Daar hebben ze al een paar jaar broedhoppen gemaakt om ringslangen de gelegenheid te geven om daar hun eieren in te leggen.

Het was ideaal weer om de broedhoop te openen, het was droog en het zonnetje kwam steeds meer door. De verwachtingen waren hooggespannen. De opkomst voor deze excursie was dan ook groot. Zowel de kinderen als de volwassenen keken reikhalzend uit naar eieren of eventueel kleine ringslangetjes. Helaas was deze broedhoop leeg. Regelmatig kwamen er witte steentjes naar boven waardoor we steeds dachten dat we een ei te pakken hadden. "Nooit de hoop verliezen", riep een deelnemer, in de andere broedhoop hadden ze wel eieren gevonden. We vonden ook nog een paar duizendpoten in het zand dat afgegraven werd, de kinderen wilden deze maar wat graag vasthouden.

Braakbal

Terwijl de broedhoop verder werd afgegraven, gingen de kinderen de omgeving verder verkennen. Ze maakten hengels van wilgentakken, maakten een paradijs voor slakken en gingen op zoek naar kikkerdril in een poel achter de broedhoop. Voordat de broedhoop werd afgegraven, vonden we op de hoop een braakbal van een blauwe reiger. De reigers vlogen af en aan in de nabijgelegen reigerkolonie. Dit was mooi om te zien. Ondanks dat we geen ringslangen of eieren gezien hebben was het een geslaagde ochtend.

We hebben veel gezien en geroken. Na afloop van de graafactie moest de broedhoop weer opgebouwd worden met materiaal dat bestond uit bladeren, takken, hooi en mest van een pony. Lekker hoor! 🐾

Bovenste foto: Voorzichtig graven we de broedhoop af op zoek naar eieren of kleine ringslangetjes.

Midden: De kinderen hebben heel veel slakken gevonden.

Onder: De broedhoop is weer opgebouwd, nu maar hopen dat er dit jaar wel slangen in gaan zitten!

De focus op ... de insecten in onze

door Frans Waroux

**Natuurlijk is onze tuin geen regenwoud zoals die zijn te vinden
in tropische gebieden op onze wereld.**

**Waar op megagrote oppervlakten dieren en planten, aangepast aan het klimaat
en omstandigheden, al duizenden
en duizenden jaren in volstrekte harmonie met elkaar leven.**

**Onze tuin is misschien wel net zo'n vergelijkbaar gebiedje met een eigen,
bescheiden huishouding waar planten en dieren ook soms jarenlang
met en van elkaar bestaan.**

**En in zo'n tuin vervullen een veelheid aan diverse insecten een uiterst belangrijke rol.
Een eigen ecosysteempje.**

Ubent zelf ongetwijfeld in uw tuin met zekere regelmaat bezig met wat simpel onderhoud. U verplaatst wat stenen en enkele pissebedden nemen direct de benen (sorry, de poten). Er zit vaak nog meer klein spul tegen die stenen of in de grond die daardoor losgemaakt wordt. En wat dacht u van de spinnen? Misschien wel de grootste groep in het rijk der insecten die er bestaat en daarbij ook nog onvoorstelbaar gevarieerd en gespecialiseerd.

Spinnarium

Ik heb ooit, toen ik pas in Culemborg kwam wonen, een spinnarium gemaakt. Ik heb het idee dat dit woord niet eens bestaat maar het werkte als volgt. Ik had een grote glazen accubak gevuld met wat grasjes en takjes en voorzien van een bodem van verdorde bladeren. Daarna ben ik op zoek gegaan naar verschillende soorten spinnen die ik in deze bak heb gedaan. Vervolgens ben ik op zoek gegaan naar voedsel voor deze spinnen. Hiervoor gebruikte ik onder meer enkele uiteinden van de takjes van de berberisstruik, die rond onze voortuin stond. Die zaten namelijk vol met groene luis. En zowaar, deze luisjes werden gepakt en door enkele soorten leeg gezogen zodat alleen het omhulsel overbleef. Ook ging ik op vliegenjacht, waarna deze als prooi in mijn accubak werden losgelaten.

Het is fascinerend om te zien hoe zo'n spin de vlieg uiteindelijk te pakken krijgt. Het lijkt alsof de vlieg wordt gehypnotiseerd. Wanneer je erover praat met anderen word je aan gekeken alsof je gek bent. En dat ben je natuurlijk ook wel een beetje want wie houdt er nu spinnen in een accubak?

Ik heb op deze manier een heel klein beetje van dichtbij kunnen zien hoe het er in zo'n kleine gemeenschap aan toe gaat. Elke spin, maar gewoon concreet, elke insect heeft zijn eigen levenswijze, moet eten om in leven te blijven en zich voort te planten, maar wordt ook zelf gegeten. De laagste, primaire rang in de voedselketen maar o zo belangrijk. Want wanneer deze gevarieerdheid aan insecten niet zou bestaan, zouden wij mensen niet kunnen leven. Het belang hiervan wordt nog al eens onderschat.

Composthoop

Wat denkt u dat zich in een composthoop, die u wellicht ook in uw tuin heeft aangelegd, allemaal gebeurt? Dat is een grote microwereld. Daar zijn duizenden insecten dag en nacht bezig om van ons organisch afval bruikbare nieuwe grond te maken.

Insecten zoals vliegen, torren, spinnen, rupsen, vlinders en wantsen hebben allemaal hun eigen specifieke opdracht in de natuur. Soms simpel maar soms ook spectaculair; denk hierbij aan de levenscyclus van bijvoorbeeld het pimpernelblauwtje.

Daarom, wanneer u zelf een tuin heeft, wees zuinig op uw insecten want uw tuin is van deze groep organismen bijzonder afhankelijk. Zorg ook voor de nodige variatie in uw beplanting want dat zorgt vaak ook voor een grotere verscheidenheid aan beestjes. En gebruik alsjeblieft geen gif. Probeer zoveel als mogelijk is de natuur zelf zijn gang te laten gaan. Want ook uw tuin gaat zich ontwikkelen als een klein regenwoudje.

Bijenhotel

De tuin vóór De Steenuil zit nog volledig in de opbouwfase. Er staat al wel een bijen-

hotel om allerlei beestjes een natuurlijke broedgelegenheid te verschaffen en de bedrijvigheid op zonnige dagen is echt enorm. Er zijn een flink aantal inheemse struiken geplant die zo straks een veelheid aan insecten gaan aantrekken. Een appel- en twee perenbomen zorgen samen met een rij knotwilgen en een grote vlierstruik voor de nodige variatie. Bovendien zijn enkele stukken grond bewerkt en ingezaaid met een mengsel van vlinder- en insectenminnende bloemen.

Kortom, de Klusgroep van de NVWC is in deze periode volop bezig om van ooit een stukje onland nu een leuke en aantrekkelijke tuin te maken waar niet alleen onze leden maar ook alles wat leeft zoals vogels, vlinders, bijen, torren en spinnen van harte welkom zijn. Zijn insecten eng? Soms best wel een beetje maar ze zijn altijd nuttig.

Onlangs heeft in het AD een interview gestaan met Suze Peters, de schrijfster van het 'Plaagdierenboek'. Dat boek gaat met name over insecten in de tuin. Misschien wel leuk om iemand cadeau te doen. 🐛

Grote foto: De composthoop in de Tuin van de NVWC - één grote 24/7-fabriek.

Daaronder: Het bijenhotel in een wat rommelige setting waar insecten bijzonder van houden.

Kruisspin, Foto Hans Faasse - deelnemer fotowedstrijd september 2017.

*Pimpernelblauwtje, Foto Leo van der Kooij
En een foto van Marcel van Emmerik - deelnemer fotowedstrijd 2017.*

'eigen' tuin

Aldi ontziet broedende kieviten

*Kievit en kleine plevier; foto's Jouke Altenburg
Aldi-terrein; foto Han Sloots.*

door Han Sloots

Nee, dit is geen gesponsord artikel. Maar een verhaal hoe een opletende natuurliefhebber het in samenwerking met de Natuur- en Vogelwacht voor elkaar krijgt dat een klein braakliggend terreintje een mooi stukje tijdelijke natuur blijft. En dat, dankzij de bereidwilligheid van een bedrijf om daarmee rekening te houden.

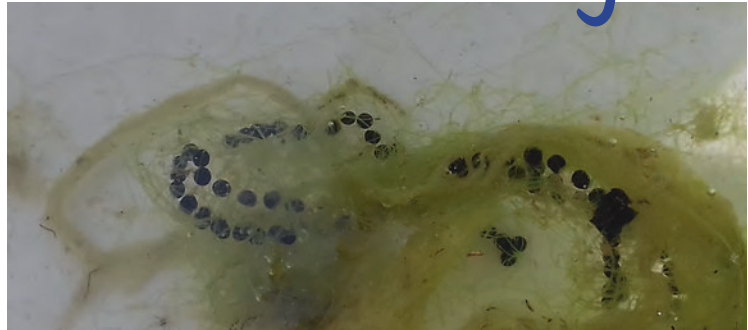
Enige tijd geleden werden wij door kunstenaar Sylvania van Opstall benaderd, die haar atelier heeft in een pand dat uitzicht biedt op het braakliggende terrein naast het distributiecentrum van Aldi, omdat daar kieviten zouden broeden. Het gebied is voornamelijk begroeid met riet, waarvan begin dit jaar een deel gemaaid is, ideaal voor zowel een grondbroeder zoals de kievit als voor in het riet broedende vogels. Het hoge riet kan ook als dekking dienen voor de jonge kieviten. In de afgelopen jaren had Sylvania van Opstall al een paar keer weten te voorkomen dat het terrein, eigendom van Aldi, tijdens het broedseizoen gemaaid werd. Ze nam contact met ons op met de vraag of wij samen met haar het bedrijf konden proberen te bewegen niet meer in die periode te maaien.

Het terrein bleek al eerder de belangstelling te hebben getrokken van Gerrit Jan Klop, die daar een kleine plevier, blauwborst, kievit, rietgors en patrijs had gezien. Inderdaad blijken er een of meerdere kieviten met succes te broeden, volgens onze tipgeefster soms tweemaal per jaar. En zelf zag ik daar ook kneuen en een grote zilverreiger.

Natuurlijk is het op grond van de Natuurbeschermingswet niet toegestaan om bij gebleken broedgevallen een terrein te maaien of anderszins te verstoren. Maar zonder het bedrijf daar meteen op te wijzen, bleek het gevoelig voor onze argumenten. Dankzij de inzet van Sylvania van Opstall konden we contact leggen met de bedrijfsleiding van het Aldi distributiecentrum. Deze zegde direct toe rekening te houden met het broedseizoen en het terrein voorlopig niet te maaien. Een mooi resultaat. 🌱

Met de schepnetten op onderzoek in de slootjes

door Maartje van der Ploeg

Op 14 april gingen we met de jeugdgroep schepnetten in de prachtige slootjes van Parijsch. Het was heerlijk weer en de dotterbloemen stonden weer vol in bloei aan de waterkant.

Dit is een teken dat het water in de slootjes van Parijsch van goede kwaliteit is, de plant houdt van schoon helder water. Om te kijken hoe schoon het water was, hebben we met een thermometer de temperatuur gemeten en met een waterzichtmeter gekeken tot op welke diepte de meter nog zichtbaar was. Beide onderzoekjes gaven aan dat het water helder en van goede kwaliteit was. Dit was ook terug te zien in de hoeveelheid bestjes die we vonden in onze schepnetten. Hoe meer bestjes je vindt, hoe schoner het water. We hadden flink wat diertjes gevonden, zie de blauwe tabel

Op de foto is goed het verschil te zien tussen de tuimelaar en de geelgerande waterroofkever. Bij de geelgerande waterroofkever is het hele borststuk geel omrand, terwijl bij de tuimelaar de gele rand alleen aan de zijanten van het lichaam te zien is. Beide kevers zijn wel fanatieke rovers. We vonden heel wat paddensnoeren in het water. Dit hadden heel veel kinderen nog niet gezien. De pad legt haar eieren in een slijmerig snoer, een soort van parelketting. Eitjes twee aan twee en dan in een lang snoer. Er stonden al heel veel paddeneitjes op uitkomen. Om een beeld te krijgen van hoe zo'n paddensnoer eruit ziet heb ik er een foto van mee-gestuurd. De opkomst was groot, we hadden leuke vondsten. Kortom een geslaagde excursie. 🌱

Foto's: Kinderen actief scheppend aan de waterkant. Paddensnoer, een bijzondere vondst.

Het verschil tussen tuimelaar en geelgerande waterroofkever is goed te zien.

Staafwants, sommige kinderen vonden deze een beetje eng. Maar hij doet niks hoor! Bovenaan: dotterbloem.

We hadden flink wat diertjes gevonden!

Bloedzuigers	Kleine watersalamanders	Spinnende waterkever
Bootsmannetjes	Larve bruine glazenmaker	Staafwants
Geelgerande waterkever	Larve grote roodoogjuffer	Tubifex
Gewone pad	Larve vroege glazenmaker	Tuimelaar
Groene kikker	Oranjetipje	Vlokreeften
Kikkerdril	Pieptor	Waterschorpioen
Kleine modderkruipers	Schaatsenrijders	Zeelt

700-soortendag

de natuurhappening van 2018

door Sarie Buijze, Han Sloots en Kars Veling

Het komt steeds dichterbij en steeds meer mensen hebben aangegeven mee te willen werken aan een fantastisch evenement van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg:

op 8 en 9 juni in het werkgebied van de NVWC binnen 24 uur 700 planten- en diersoorten ontdekken. Er zijn groepjes gevormd die op pad gaan en alles wat ze zien doorgeven via waarneming.nl. Ook zijn er veel NVWC'ers die hebben aangegeven excursies te willen leiden. Buro Waardenburg en Viridis, ecologisch adviesbureaus uit Culemborg hebben aangegeven mee te willen werken en ook van ver buiten Culemborg komt versterking.

De hele happening heeft als zenuwcentrum ons clubgebouw de Steenuil. Daar is altijd wat te doen en er zijn altijd mensen aanwezig. De koffie staat er klaar en ook is er een eenvoudige hap voor de medewerkers. Er zijn computers om soorten op te zoeken en vaak zijn er ook kenners aanwezig die kunnen helpen om soorten op naam te brengen. In realtime is daar ook te volgen wat er allemaal al is gezien tijdens deze natuurmarathon.

We starten vrijdagavond 8 juni om 18.00 uur en direct na de officiële opening gaan we al op pad. Die avond zijn er onder andere vogelexcursies, vleermuistochten, controleren van muizenvallen en er wordt volop naar nachtvlinders gekeken. Dat gaat door tot in de kleine uren.

Het is overigens niet de bedoeling dat iedereen 24 uur in touw is, al mag dat uiteraard wel.

De jeugdgroep (tot 12 jaar) doet een dagdeel mee en ook de jongeren zullen op hun eigen wijze meedoen met deze happening

Continu iets te doen

Na een korte nachtrust kunnen we dan weer actief worden om broedvogels te tellen, reeën te spotten en nachtvlindervallen te legen. In de loop van de ochtend zijn er ook weer diverse excursies, wandelingen en fietstochten om planten, vlinders, vogels, mossen en korstmossen en wespevlinders te zoeken. Eigenlijk is er continu iets te doen en gewoon naar de Steenuil komen betekent dat je mee kunt met een natuurtocht. Het programma is op de website www.nvwc.nl te vinden, maar ook buiten het programma om is er van alles te doen.

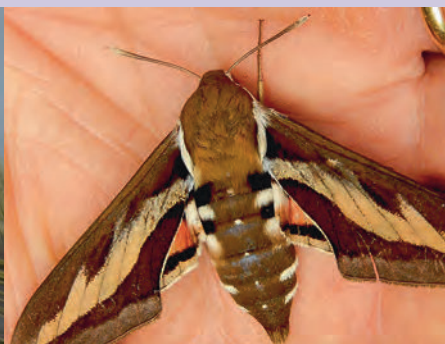
Hou deze dagen vrij en help mee om de natuur in Culemborg en omgeving in kaart te brengen en om zoveel mogelijk Culemborgers daarvan te laten genieten!

Meewerken?

Wilt u meewerken? We hebben bijvoorbeeld nog mensen nodig die een aantal uren willen assisteren bij het clubgebouw de Steenuil. U hoeft geen natuurkenner te zijn om hier een nuttige taak te hebben. Als u zich wel kenner voelt, kunt u zich natuurlijk ook aanmelden om met mensen op pad te gaan. Maar ook als u alleen aan de slag wilt, is dat prima. Als u alles wat u ziet maar doorgeeft via waarneming.nl.

Dat kan **via de website**, maar veel gemakkelijker is het om de **app te downloaden**. Die invoerapp is er zowel voor android (obsmap) als Apple (iObs) telefoons.

Om aan te geven dat u mee wilt werken en voor alle vragen: 700soorten@nvwc.nl

1318 | 2018

COLOFON

Hak-al is een uitgave van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg en wordt gratis onder haar leden verspreid.

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG (NVWC)

Steenovenslaan 20
41 01 AM Culemborg
Triodosbank: NL53TRIO 0781 404 312
KvK Tiel : 40156764
e-mail : post@nvwc.nl
website: www.nvwc.nl
www.facebook.com/nvwculemborg
NVWC op Twitter: @NVWCulemborg

ANBI

(ALGEMEEN NUT BEOGENDE INSTELLING)
De NVWC is een ANBI-instelling:
een gift aan de NVWC is aftrekbaar van het belastbaar inkomen.

REDACTIE

Eindredacteur: Louis van Oort
Gabrielle van Appeldoorn
Berry Lucas
Vormgeving:
Eric van Grieken
Teksten: redactie@nvwc.nl
Foto's: hakalopmaak@nvwc.nl

DRUK

Stichting MEO, Alkmaar
Oplage: 350 exemplaren

VRAGEN OVER BEZORGING

Loes Plaisier 0345 - 519 847
Distributie:
Ans van den Berg,
Yme Jan en Jaaike Bosma,
Jan Dirk Buizer en Mirjam Melman,
Carolien Duivenvoorde, Jannus Geleedst,
Marga Gerards, Jurgen Geven,
Gerdt Greve, Yvonne Jakobs-Lommers,
Jandirk Kievit, Leo van de Kooij,
Annemarie Roelink, Wim en Carla Rubers,
Harry van de Warenburg, Frans Waroux

FOTO'S

Cover: Micro - muntvlinder;
foto Kars Veling
Achterzijde: Groot avondrood;
foto Margreet de Nie

ILLUSTRATIES

Eric van Grieken

ADRESSEN EN INFO

BESTUUR

Contact opnemen met bestuur kan door te mailen naar bestuur@nvwc.nl of te bellen.

Kars Veling (voorzitter)

0345 - 531 689

Martin Heerschop (secretaris)

0345 - 520 380

Johan de Kruif (penningmeester)

0345 - 515 767

Ruud Post

0345 - 501 929

Han Sloots

0345 - 518 716

Sarie Buijze

0345 - 522 152

VERTROUWENSPERSOON

Kees van de Vate
c.vd.vate@hetnet.nl
Telefoon: 0345 - 535257

INSECTENWERKGROEP

Karin Verspui
0345 - 574 123
insectencoer@nvwc.nl

JEUGDGROEP

Winy Verdouw
0345 - 517 993
06 - 40 80 52 08
jeugdcoer@nvwc.nl

KNOTWERKGROEP

Harry van de Warenburg
0345 - 514 358
knotcoer@nvwc.nl

LEZINGEN EN CURSUSSEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoer@nvwc.nl

NESTKASTWERKGROEP

Cees van Appeldoorn
Gerrit van Utrecht
nestkastcoer@nvwc.nl

PLANTENWERKGROEP

Leo van der Kooij
0345 - 515 450
plantencoer@nvwc.nl

TUIN- EN KLUSWERKGROEP

Frans Waroux
0345 - 515 393
kluscoer@nvwc.nl

VOGELWERKGROEP

Gerrit-Jan Klop
06 - 51 14 86 42
vogelcoer@nvwc.nl

ZOOGDIERENWERKGROEP

Jurgen Geven
0345 - 533 756
zoogdierencoer@nvwc.nl

VRAGEN OVER INSECTEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoer@nvwc.nl
Ewoud van de Ploeg
Agrius_convoluti@hotmail.com
Maartje Peeters
peetmaartje@hotmail.com

CULEMBORG VIERT 700 JAAR STADSRECHTEN EN DE NVWC VIERT MEE

Doel

Aandacht voor de natuur in en om Culemborg en voor de NVWC

Methode

Met zoveel mogelijk mensen '24 uur' de natuur in en zoveel mogelijk planten en dieren op naam brengen en doorgeven

Wanneer?

Van vrijdag 8 juni 18.00 uur tot zaterdag 9 juni 18.00 uur

Waar?

In ons hele werkgebied maar het centrale punt is de Steenuil, Steenovenslaan in Culemborg

Hoe?

- 1 NVWC'ers op pad:** Tijdens deze 24 uur worden zoveel mogelijk leden van de NVWC gevraagd om lekker op pad te gaan en planten en dieren in ons werkgebied te zoeken, op naam te brengen en door te geven via waarneming.nl. Dat kan individueel maar ook in groepjes.
- 2 Excursies:** Deze thema-excursies vertrekken van de Steenuil naar allerlei gebieden. Er is een excursieleider en de excursies gaan altijd door. Alleen of met 3, 5, 28 of 50 mensen op pad en soorten scoren.

Agenda NVWC – nummer 02-2018

Juni

- 02 Vogels in de buurt, excursie Wielewalen
- 8-9 700-soortendag in het kader van Culemborg 700
- 09 Jeugdactiviteit: 700-soortendag
- 23 Nationale Nachtv�inderNacht
- 28 Bestuursvergadering

Juli

- 07 Vogels en insecten in de buurt, excursie
- 07 Jeugdactiviteit Lek+pannenkoeken bakken

Augustus

- 04 Groene glazenmaker larvenhuidjes Regulieren
- 13 Bestuursvergadering

September

- 01 Vogels in de buurt, excursie
- 01 Jeugdactiviteit
- 08 Spinnenexcursie
- 19 Lezing / vakantiefoto's en -verhalen
- 22 Paddenstoelenexcursie
- 24 Bestuursvergadering

Deadline inleveren kopij Hak-al 03: 4 augustus 2018